

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Katedra žurnalistiky

TEORIE KÓDOVÁNÍ A DEKÓDOVÁNÍ

STUARTA HALLA POD LUPOU

Bakalářská diplomová práce

Adéla KELNAROVÁ

Vedoucí práce: Mgr. Marek LAPČÍK, Ph.D.

Olomouc 2011

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci, jež obsahuje 93 890 znaků (vč. poznámek a mezer), vypracovala samostatně a za použití pramenů uvedených v bibliografii.

.....
Adéla Kelnarová

Poděkování

Chtěla bych zde poděkovat panu Mgr. Marku Lapčíkovi, Ph.D., za vedení práce, ochotu, pomoc, trpělivost, a hlavně za cenné rady, které mi byly při vypracovávání této práce poskytnuty.

Anotace

Titul a jméno autora:	Adéla Kelnarová
Institute:	Univerzita Palackého v Olomouci Filozofická fakulta Katedra Žurnalistiky Wurmova 7, 779 00 Olomouc
Obor:	Anglická filologie - Žurnalistika
Název práce:	Teorie Kódování a Dekódování Stuarta Halla pod lupou
Vedoucí práce:	Mgr. Marek Lapčík, Ph.D.
Celkový počet stran:	47
Rok obhajoby:	2011
Bibliografický zápis:	Kelnarová, Adéla. <i>Teorie Kódování a Dekódování Stuarta Halla pod Lupou</i> . 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 2011.
Klíčová slova:	Stuart Hall, zakódování, dekodování, birminghamská škola, marxismus, hegemonie, ideologie, publikum, aktivní publikum, polysémie, čtení

Tato práce si klade za cíl rozebrat teorii *Kódování/Dekódování* Stuarta Halla. Zaměřuje se na jednotlivé fáze komunikace, kódování a dekodování, a snaží se přiblížit myšlenky a teze, které Halla inspirovaly a tudíž nepřímo přispěly ke vzniku celého modelu. Jedná se především o marxismus, koncept aktivního publika a polysémii. Práce taktéž pojednává o birminghamské škole a Stuartu Hallovi, díky nimž celá práce *Kódování/Dekódování v Televizním Diskurzu* vznikla a kteří zanechali nepřehlédnutelnou stopu na poli světového kulturalismu.

Abstract

Author's name and title: Adéla Kelnarová
Institution: Palacký's University in Olomouc
Faculty of Philosophy
Department of Journalism
Wurmova 7, 779 00 Olomouc
Program: English Philology - Journalism
Title of the work: Stuart Hall's Theory of Encoding and Decoding in Detail
Consultant: Mgr. Marek Lapčík, Ph.D.
Total number of Pages: 47
Year: 2011
Bibliographic entry: Kelnarová, Adéla. *Teorie Kódování a Dekódování Stuarta Halla pod Lupou*. 1st ed. Olomouc : Univerzita Palackého, 2011.

Key words: Stuart Hall, encoding, decoding, birmingham school, Marxism, hegemony, ideology, audience, active audience, polysemy, reading of the text

This thesis aims to examine Stuart Hall's theory of *Encoding/Decoding*. It focuses on the phases of the communication, encoding and decoding, and tries to outline the ideas and works which inspired Hall and consequently contributed indirectly to the creation of the whole model. It means Marxism, conception of active audience and polysemy in particular. The thesis also deals with the Birmingham school and Stuart Hall, owing to which and whom the work *Encoding/Decoding in Television Discourse* originated and that both played an important part in the world's culturalism.

Obsah

Čestné prohlášení

Poděkování

Anotace

Abstract

Obsah

Úvod.....	1
1. Obecné zakotvení	3
1.1. Britská kulturní studia	3
1.2. Birminghamská škola	5
1.2.1. Historie.....	5
1.2.2. Myšlenky birminghamské školy	7
1.3. Stuart Hall.....	8
1.3.1. Biografie.....	8
1.3.2. Myšlenky Stuarta Halla	9
2. Teorie Kódování/Dekódování.....	11
2.1. Kódování a dekodování v televizním diskursu.....	11
2.2. Kódování.....	14
2.2.1. Vliv marxismu	15
2.2.1.1. Antonio Gramsci a jeho hegemonie.....	16
2.2.1.2. Louis Althusser a jeho ideologie	20
2.3. Dekódování	23
2.3.1. Druhy čtení	24
2.3.1.1. Významové systémy Franka Parkina.....	26
3. Aktivní publikum a Stuart Hall.....	28
3.1. První přístupy k aktivnímu publiku.....	28
3.2. Teorie recepce.....	29
3.3. Aktivní publikum podle Franka A. Bioccy	31
3.4. Současné otázky aktivního publika	33
Závěr.....	35
Seznam zkratk	37
Použitá literatura.....	38
Internetové zdroje	40
Použitá schémata	41

Úvod

Tématem bakalářské práce je prozkoumání modelu *Kódování/Dekódování*¹ Stuarta Halla a odborných textů, které jej při sepisování této studie inspirovaly.² Cílem práce je položit jednotlivé elementy tohoto modelu komunikace do širších souvislostí, zvláště co se týče jiných odborných textů a teorií, a tedy nejenom vysvětlit hlavní myšlenku a mechanismus zkoumaného modelu, ale i přiblížit, z čeho Stuart Hall ve své studii čerpal. Kořeny jeho myšlenek nastínit a propojit jejich hlavní znaky s teorií *Kódování/Dekódování*. Předkládaná práce má poskytnout hlubší vhled, také se pokusí na jednotlivé problematiky nahlížet optikou právě teorie *Kódování/Dekódování* a následně zodpovědět otázky: Jak a kterým z uvedených zdrojů je ovlivněna? Co mají texty společného? Dalšími zkoumanými aspekty bude vliv modelu Stuarta Halla na vývoj v mediálních studiích s důrazem na rozvoj koncepce aktivního publika, konkrétně na teorii publika Franka A. Bioccy, a samotný princip fungování modelu *Kódování/Dekódování*.

Stuart Hall je v rámci sociologie a kulturních studií významnou osobností, proto je zpracovávání jeho díla odbornou literaturou poměrně časté³. Nicméně práce zaměřené konkrétně na model *Kódování/Dekódování* tolik čtené nejsou. Objevují se nejčastěji v odborných časopisech ve formě kratších esejů či jako kapitoly rozsáhlejších celků⁴, a mají tedy spíše kratší rozsah. Mnohem častěji se však setkáváme s pracemi, které na Hallův model navazují, rozvíjejí jej nebo naopak popírají.⁵ Přínosem této práce tedy bude doplnit chybějící podrobný rozbor Hallova modelu *Kódování/Dekódování*.

Bakalářská práce bude rozložena do čtyř tematických celků referujících o jednotlivých rozměrech Hallova modelu, respektive první z nich uvede jádro této práce do obecného rámce. Má seznámit s okolnostmi, prostředím a atmosférou sepsání modelu, a částečně tak propojit ideje většího celku, jako byl směr birminghamské školy, celosvětově významné a uznávané

¹ Zkoumané dílo bude Hallova studie *Decoding and Encoding in Television Discourse*, konkrétně její prozatím jediný český překlad Jana Balona uveřejněný v odborném časopisu *Teorie vědy*. Tento překlad je verzí Hallova modelu z roku 1980, tedy druhé, doplněné vydání. Po roce 1980 vycházely pouze reprinty, a nikoliv přepracovaná či doplněná vydání.

² Kromě studia textu *Kódování/Dekódování* bude tato práce využívat několika pramenů primárního charakteru. Jedná se o *Poznámky o Machiavellim* Antonia Gramscioho referující o problematice hegemonie, v anglické verzi *Ideologie a Státních Aparátů* Louise Althussera pojednávající o totožném tématu – zkoumáním rozložení a uplatňování moci ve státě, *Třídní Nerovnost a Politický Řád* Franka Parkina, která byla Hallovým předobrazem pro jeho strategii recipienta vůči komunikátu, rovněž v originální anglické verzi. Nakonec spíše okrajově *Základy Sémiotiky* Rolanda Barthesa, *Opposing Conceptions of the Audience* Franka Bioccy.

³ Z mnoha prací zde můžeme jmenovat například *Understanding Hall* (2004) Helen Davisové, *Stuart Hall* (2004) Jamese Proctera či *Stuart Hall* (2003) Chrise Rojeka.

⁴ Opět například knihy *Understanding Hall* (2004), *Stuart Hall* (2004), *Stuart Hall* (2003).

⁵ Například David Morley a jeho *Nationwide Audiences: Structure and Decoding* (1980), které na Halla přímo navazuje, a také text Franka Bioccy *Opposing Conceptions of the Audience* (1988).

vědní autority, jako je Stuart Hall, s jediným konkrétním dílem. V první kapitole bude ovšem také do jisté míry komentován současný stav birminghamského centra a názory Stuarta Halla na různé jiné problematiky. Druhá kapitola vysvětluje mechanismus fungování modelu a dále se dělí na dvě tematicky odlišné podkapitoly, na Kódování a Dekódování, které jsou ovlivněny každá jinými díly. Kódování seznamuje s ideologickým rozměrem modelu Stuarta Halla. Právě tato tematika není mnohdy dostatečně rozebírána v odborných publikacích referujících o Hallově modelu. Je to dáno omezením se pouze na shrnutí principu fungování jeho teorie a nedostatečně hlubokým vhladem do problematiky tvorby a chápání sdělení. Druhá podkapitola, Dekódování, se zabývá čtením publika, třemi strategiemi, které může vůči textu zaujmout. Poslední část práce se soustředí na přínos Hallova modelu aktivnímu publiku, přičemž nastíní i jednotlivé další teorie související jak s konceptem aktivního publika, tak s modelem *Kódování/Dekódování*. Právě tento přístup totiž odlišil birminghamskou školu od ostatních spíše konzervativnějších směrů, a obdařil tak pojetí publika jakožto aktivního celku pevnými základy.

Výsledná práce bude mít podobu přehledové statě, která nastíní myšlenky a mechanismy jak Hallova modelu komunikace, tak i jeho pramenů, a tudíž zasadí tuto teorii do širšího rámce. Jednotlivé excerpty, zvláště z pramenů uvedených ve zkoumané stati, budou vybírány tak, aby ilustrovaly problematiku jednotlivých kapitol, a prokázaly tak souvztažnost mezi oběma texty.

1. Obecné zakotvení

Model Stuarta Halla *Kódování/Dekódování* byl vypracován v určitém kontextu, který je pro jeho správné a úplné pochopení důležitý. Proto je nutné zaměřit se na význam birminghamské školy a na myšlenky Stuarta Halla, významné osobnosti sociologie a kulturních studií.

1.1. Britská kulturní studia

Kulturní studia jsou definována jako „směr mediálních a sociálních studií, navazujících na kritickou tradici marxistické a neomarxistické teorie médií, na rozdíl od nich však za určující element produkce i recepce mediálních textů nepokládá ekonomicko-politické vztahy sociálního systému, ale kulturu.“⁶ Podle Ireny Reifové se dají kulturní studia rozdělit na dvě větve. První je tzv. textuální analýza, dominující v kulturních studiích v letech 1970 – 1980. Ta zdůrazňuje text jako takový, ale i převahu jeho struktury nad čtenářem, který podléhá motivovanosti textu - tzv. preferované čtení. Druhou větví je tzv. auditoriální analýza, která považuje čtenáře za kulturně či sociálně specifického jedince a věří v jeho sílu přemoci vloženou ideologii a v jeho schopnost získávat z textu vlastní významy podle specifčnosti jeho kulturní, sociální a jiné náležitosti. Právě specifická sociální, kulturní či genderová a etnografická náležitost dává vzniknout subkulturám, které se od celé společnosti liší, a proto v textech mohou vidět odlišné významy, což je dáno textovým převisem každého sdělení. Právě do této části kulturních studií patří teorie *Kódování/Dekódování* Stuarta Halla.

Mezi aktuální témata kulturních studií je podle Angely McRobbieové v současné době zařazena například problematika multikulturality, postkolonialismu a „anglictví.“ Jmenovaná témata jsou obsažena i v díle Stuarta Halla, který se dá považovat v této sekci za jednoho z průkopníků, například co se týká jeho studií o kultuře černošské mládeže. Dalším, kdo se zabývá touto tematikou, je například Paul Gilroy. Celkově je v kulturních studiích dílo Stuarta Halla velmi citelné, přestože lze jeho počátky zařadit již do šedesátých let dvacátého století, a za příliš aktuální se proto považovat nedá, stejně tak jako účinek marxistické teorie, která svůj vznik datuje před polovinu devatenáctého století. Dalšími přetrvávajícími tématy jsou feminismus s genderovými studiemi a homosexualita, těmito otázkami se zabývá například Angela McRobbieová či Judith Butlerová.⁷

⁶ REIFOVÁ, Slovník mediální komunikace: s. 241.

⁷ MCROBBIE, Aktuální témata kulturních studií: s. 9 – 16.

Podle Douglase Kellnera jsou britská kulturní studia přímo spjata s pracemi frankfurtské školy, zvláště pokud se jedná o pracující třídy. Kellner klade počátek britských kulturních studií do konce padesátých let dvacátého století a spojuje ho především se třemi jmény, která také přímo ovlivnila vznik birminghamské školy: Raymond Williams, Edward Thompson a Richard Hoggart.⁸ To může být důvodem, proč se termín britská kulturní studia a birminghamská škola často překrývají, přestože se za britskými kulturními studii skrývá více než pouze osobnosti přímo související s birminghamskou školou. Kellner dále pokračuje přiblížením myšlenek těchto teoretiků. Říká, že se zaměřovali hlavně na britskou pracující třídu a její kulturu, homogenizaci a vliv institucí ovlivněných Amerikou a kapitalistickou ideologií. Podle nich, na rozdíl od frankfurtské školy, je v pracující třídě uložena cesta k pozitivním společenským změnám, protože tuto skupinu lidí je možné zorganizovat tak, aby bojovala proti nerovnostem kapitalistických společností. Avšak shledávají, že je důležité právě tuto pracující třídu ochránit před účinky masové kultury, zvláště americké kapitalistické kultury.⁹ Tito odborníci také reagovali na již zavedený pohled na civilizaci koncipovaný teoretiky Thomasem Stearnsem Eliotem, Frankem Raymondem Leavisem či Matthewem Arnoldem,¹⁰ kteří jsou řazeni do britské elitistické kulturní kritiky. Celkově by pohled britské elitistické kulturní kritiky mohl být shrnut jako obavy nad vzestupem nekultivovaných mas náležejících do nižších, obvykle nepříliš vzdělaných sociálních vrstev. S výjimkou Matthewa Arnolda věřili v možnost kultivace lidí z nižších vrstev. „Všichni tito tři autoři představovali přístup, který Hall (1980) později kategorizoval jako kulturalismus, čímž rozuměl pokus pochopit celkový způsob života lidí v rámci zkušenosti dědictví, jazyka a třídního vědomí.“¹¹

Dalším klíčovým rysem pro formování poznatků britských kulturních studií je užití Althusserových tezí o ideologii, která čtenáře nutí k tomu, aby přijal preferovaný význam z textu, a později Gramsciho tezí o hegemonii, která připouští existenci odporu, tedy připouští, že čtenář si význam textu může modifikovat. Právě tyto myšlenky Antonia Gramsciho a Louise Althussera jsou užity v Hallově stati *Encoding and Decoding in Television Discourse* (1973, 1980).

Britská kulturní studia se na rozdíl od amerických kulturních studií¹² vyznačují poměrně kritickým pohledem na soudobou kulturu. Celkově se brání rozřazování na kategorii

⁸ KELLNER, *Critical Studies and Social Theory*: s. 395.

⁹ KELLNER, *Critical Studies and Social Theory*: s. 396.

¹⁰ EDWARDS, *Kulturní teorie*: s. 118.

¹¹ EDWARDS, *Kulturní teorie*: s. 104.

¹² Podle Lawrence Grossberga se k dalším rozdílům mezi americkými a britskými kulturními studii řadí například důraz amerických studií na rasu, jenž britská rozhodně neřadí nad třídu, oddanost britských studií marxismu aj. (viz GROSSBERG, *Bringing It All Home: Essays On Cultural Studies* [online]: s. 292.)

vysoké a nízké kultury či elitářské versus populární a kloní se k názoru, že každá forma kultury je stejně cenná a důležitá. Podle britských kulturních studií je masová kultura prostředkem k začlenění, a upevňuje tak stávající hegemonii a kultura samotná je způsob ideologické reprodukce. Proto jsou opoziční akty proti tomuto mainstreamu tak vysoko hodnoceny britskými kulturními studií. To souvisí se studiem subkultur, kterým se v rámci studií kultury přikládá zvláštní pozornost. Jedná se například o subkultury mladých lidí, které byly vnímány jako velmi důležitý element opozice proti nastolené ideologii a jako další možný prostředek vedoucí k progresivní změně ve společnosti. Kromě toho jedna z hlavních tezí kulturních studií říká, že by se kultura měla zkoumat a sledovat uvnitř systémů a procesů, kde se utváří a uplatňuje, a proto by mělo být studování kultury těsně spjata se sociologií, ekonomikou, politologií a částečně také s psychologií.

1.2. Birminghamská škola

Označuje skupinu teoretiků spjatých s katedrou Birminghamské univerzity, která zkoumala média, publikum a společnost celkově a v jejímž vedení byl i Stuart Hall. Právě během jeho vykonávání ředitelské funkce a tudíž pod birminghamským centrem byla vydána poprvé roku 1973 zkoumaná práce.

1.2.1. Historie

Tim Edwards datuje počátek britských kulturních studií již do pozdních padesátých let dvacátého století, tedy spojuje jejich vznik s výše zmíněnými teoretiky Raymondem Williamsem, Richardem Hoggartem, kteří přispěli ke vzniku birminghamské školy. Jejich práce o třídní nerovnosti sympatizující s nižšími sociálními třídami, zvláště dělnickými, Hoggartova *The Uses of Literacy* a Williamsova *Culture and Society* byly obě publikovány v roce 1958. Z toho vyplývá, že založení birminghamského centra je podle Tima Edwardse pouze další etapou vývoje kulturních studií jako vědy. Rozdílný pohled je obsažen ve Slovníku mediální komunikace, kde je uvedeno, že kulturní studia se formují až v polovině šedesátých let dvacátého století, tedy v okamžiku, kdy byla založena birminghamská škola.¹³ Historie birminghamské školy jako souhrnu konkrétních kulturních postojů a názorů začíná v roce 1964, kdy bylo na univerzitě v Birminghamu otevřeno postgraduální výzkumné *Centrum pro studium současné kultury (CCCS)*. Prvním ředitelem, který založení centra inicioval, byl Richard Hoggart a jedním z jeho prvních kroků ve funkci ředitele nově ustanoveného CCCS

¹³ REIFOVÁ, Slovník mediální komunikace: s. 241.

bylo přizvání Stuarta Halla k celkovému utváření centra a i samotné výuky. Hoggartova prvotní vize byla taková, aby bylo Centrum tripartitního rázu a skládalo se z historicko-filozofické větve, sociologické větve a literárně kritické větve, která měla být nejdůležitější.¹⁴ Původně se CCCS zaměřovala spíše na populární kulturu tehdejší současnosti. Poté se její směřování a ústřední zájmy měnily a rozrůstaly.

V letech 1968 – 1979 stanul v čele tohoto výzkumného institutu Stuart Hall. V mnoha odborných textech se toto období označuje jako zlatý věk birminghamské školy. Kromě zmíněného studia populární kultury se za Hallova vedení celkové pojetí výuky velmi zpolitizovalo a zteoretizovalo. „Velkou část svého zájmu soustředilo [birminghamské centrum] na masová média a na oblasti, které jsou s jednáním a působením masových médií spojeny, zvláště na chování mladých lidí, vznik subkultur, vzdělání, rasové a etnické otázky a rod (gender).“¹⁵ V 80. letech po odchodu Stuarta Halla se opět změnila jádra zájmu CCCS. Centrum postupně upouštělo od textuální analýzy mediálních sdělení a zaměřilo se spíše na rozvíjení studia každodennosti.¹⁶

Dalším mezníkem v historii Centra je rok 1988, kdy se z něj stala *Katedra kulturních studií a sociologie* Birminghamské univerzity (CSS),¹⁷ ovšem pro celkovou koncepci výuky toto přejmenování nemělo velký význam. Silný otřes zažila Katedra kulturních studií a sociologie v roce 2002, kdy se po restrukturalizaci snížil počet členů této katedry z původních 14 na pouhé 4 a zhruba 250 studentů bylo během letních prázdnin přeřazeno na jiné katedry birminghamské univerzity. Tato redukce stavů se dle oficiálních zpráv musela provést kvůli nízkému hodnocení katedry v RAE,¹⁸ avšak s tímto faktem jako prvotním důvodem pro tak rozsáhlé změny mnoho lidí nesouhlasí. Birminghamská restrukturalizace zvedla vlnu silné nevole jak na straně studentů, tak na straně učitelů a odrazila se i v několika člancích novin *the Guardian*, které se jednoznačně postavily proti reformám a komentovaly také neseriózní způsob oznámení změn studujícím. O uzavření katedry svědčil vytištěný papír připevněný na vstupní dveře katedry.¹⁹ Tato aféra podnítila světové kapacity v oboru médií i kulturních studií k sepsání dopisu, jenž vyjadřoval jejich rozčarování nad proběhlými změnami a množstvím podpisů fungoval do určité míry také jako petice. Mezi jinými se v podpisech

¹⁴ EDWARDS, *Kulturní teorie*: 105.

¹⁵ JIRÁK, KÖPPLOVÁ, *Masová média*: s. 237.

¹⁶ JIRÁK, KÖPPLOVÁ, *Masová média*: s. 237.

¹⁷ The Department of Cultural Studies and Sociology at the University of Birmingham.

¹⁸ Hodnocení efektivity a kvality univerzit celé Británie, zvláště následného uplatnění a výsledků jejich absolventů. Čím vyšší hodnocení v RAE, tím vyšší finanční podpora univerzity.

¹⁹ CURTIS, Birmingham's cultural studies department given the chop [online].

objevilo jméno Stuarta Halla, Davida Morleyho a Charlotte Brundsonové, kteří byli všichni s Centrem kulturních studií v Birminghamu spjati.

Po těchto změnách se z Katedry kulturních studií a sociologie stala Katedra sociálních věd, nicméně i tento nově zformovaný útvar se potýká s podobnými problémy jako jeho předchůdce, přestože se ze zkoumaných 86 univerzit umístil na 5. místě.²⁰ Výsledkem těchto opakovaných restrukturalizací je pouhých 8 stálých přednášejících.²¹

1.2.2. Myšlenky birminghamské školy

Podle Douglase Kellnera je logickým faktem, že se birminghamská škola soustředila na problémy tehdejší doby, a proto jejich zkoumání tříd a ideologie vycházelo z reálných třídních bojů proti nerovnosti a útisku nižších sociálních tříd v šedesátých letech dvacátého století.²² Stejně tak je dějinnými událostmi ovlivněna stránka genderových otázek, jelikož v té době zrovna probíhala další celosvětová vlna feministického odporu proti zavedeným pravidlům.

V souvislosti s vlivem Antonia Gramsciho souhlasí birminghamská škola s ideálem tzv. organického intelektuála. Ten je určitým prostředníkem mezi novými ideami a lidem, se kterým je v těsném spojení, na rozdíl od tzv. intelektuála tradičního, který je od mas odloučen kvůli přílišné akademičnosti a svým spojením s „[...] hodnotami „objektivit“, „nestrannosti“ a „svobody hodnot“. Namísto toho organický intelektuál pracuje s nejnovějšími myšlenkami ve společnosti a zabývá se utiskovanými.“²³ Z čehož vyplývá, že významným tématem práce birminghamské školy je určité demystifikování ideologie, tedy její přiblížení a vysvětlení masám, k čemuž je použito jako hlavní nástroj vědění – poskytování a vysvětlování faktů a skutečností.

Přestože je práce birminghamské školy silně levicově orientovaná, celkově je její odkaz mnohem pestřejší. Od neomarxismu se totiž dostalo i k otázkám strukturalismu, poststrukturalismu, sémiotiky, lingvistiky, fenomenologie a také rasismu a genderu, přestože právě tento poslední jmenovaný aspekt je poměrně problematický kvůli vyjádření nespokojených členů Ženských studií o převaze mužů ve vedení CCCS, i když samotný Stuart Hall je ovšem ve svých odborných pracích profeministický. Jak již bylo řečeno, birminghamská škola zastávala názor vycházející z tezí Richarda Hoggarta, Raymonda Williamse a Edwarda Thompsona, že britská kapitalistická společnost je třídně orientovaná a třídy nižší – pracující

²⁰ the Guardian, University guide 2011: Sociology : The study of human societies and how they interact [online].

²¹ Sociology at Birmingham - University of Birmingham, Staff Profiles [online].

²² KELLNER, Critical Studies and Social Theory: s. 397.

²³ EDWARDS, Kulturní teorie: s. 106.

jsou vykořisťovány třídami vyššími. Podle birminghamské školy se z područí autoritářských institucí lidé vymaní díky vědění, které bude osvětlovat historii a fungování nátlaku. Stát své hegemonické postavení udržuje kromě jiného také prostřednictvím médií a medializovaných textů. „Pro studium médií se birminghamská škola stala významnou tím, že její představitelé v duchu kritické sociální vědy vnímali média především jako ideologické a hegemonizující instituce a věnovali se propracování metody textových analýz a vztahu mezi médií a „populární kulturou“, kterou chápou jako prostor, v němž se mohou uplatnit nároky marginalizovaných a pomíjených skupin společnosti.“²⁴ Celkově by se tedy dalo shrnout, že Centru šlo hlavně o zpochybnění autoritářství státu, elitismu, ideologie a také kapitalismu.

1.3. Stuart Hall

Stuart Hall je bezesporu jednou z největších osobností světových kulturních studií, sociologie a humanitních věd celkově, ale také osobnost, která je pro britská kulturní studia jednou z nejdůležitějších.

1.3.1. Biografie

Stuart Hall se narodil roku 1932 v Kingstonu na Jamajce, kde se zpočátku i vzdělával, než odešel roku 1951 do anglického Bristolu a později díky Rhodes stipendium na Merton College v Oxfordu. Ve Velké Británii pak zůstal i po dokončení studií, když dosáhl titulu M.A. Poté začal Stuart Hall vyučovat na Chelsea College of London University mediální studia, odkud jej Richard Hoggart zlákal ke spolupráci v CCCS v Birminghamu. Šedesátá a sedmdesátá léta dvacátého století jsou tedy ve znamení rozkvětu birminghamské školy. Mezi jinými zde působili David Morley, který se zajímal o publikum, či Sadie Plantová, která se věnovala problému genderových otázek, dále Ian Chambers, Janice Winshipová, Paul Gilroy. Během zlatého věku birminghamské školy byl Stuart Hall literárně činný a vydal několik významných odborných textů: *Situating Marx: Evaluations and Departures* (1972), *Reading of Marx's 1857 Introduction to the Grundrisse* (1973), *Policing the Crisis* (1978) a v roce 1973 také *Encoding and Decoding in the Television Discourse*, studii, která pojednává o jeho teorii *Kódování/Dekódování*. Po svém odchodu z Birminghamu v roce 1979 se Stuart Hall přesouvá na Open University, kde přednášel až do roku 1997, kdy odešel do důchodu s titulem Professor Emeritus. Během svého pobytu na Open University vydal Stuart Hall další práce, například: *The Hard Road to Renewal* (1988), *Formations of Modernity* (1992), *Questions of Cultural*

²⁴ JIRÁK, KÖPPLOVÁ, Masová média: s. 237.

Identity (1996) and *Cultural Representations and Signifying Practices* (1997). Hall se pak v letech 1995 – 1997 stal prezidentem Britské sociologické asociace. Ve svém životě se přikláněl vždy k levíci a stal se redaktorem časopisu *New Left Review*, který založil spolu s Edwardem Thompsonem a Raymondem Williamsem. Později napsal několik článků pro další časopis *Marxism Today* a svému marxistickému pohledu je věrný stále. Ve svém životě se aktivně podílel také na kampaních pro nukleární odzbrojení.²⁵

1.3.2. Myšlenky Stuarta Halla

Hallova práce je různorodá, ovšem dala by se pomyslně rozdělit na dvě skupiny podle témat, kterým se Stuart Hall věnoval opakovaně po celou svou kariéru. Za prvé se jedná o problematiku kultury a kulturních studií, za druhé o problematiku hegemonie s ideologií. Na poli kulturních studií byl jeho výrazný přínos komentován v odstavcích výše, hovořících o institutu CCCS. Jeho práce také zahrnují témata týkající se rasismu, etnicity, kultury, genderu a identity.

Hallův pohled byl také silně ovlivněn marxistickou kulturní teorií a opíral se o Louise Althussera a Antonia Gramsciho. Více se ovšem přikláněl ke gramsciovskému pohledu, který mu vyhovoval více než podání Louise Althussera. „... Hall měl se strukturalisticko-funkcionalistickým tónem v Althusserově myšlení potíže. Místo toho upřednostňoval pružnější přístup, který zdůrazňuje rozpory v kapitalistickém mocenském bloku a kulturu pojímal jako klíčové místo odporu.“²⁶ Irena Reifová zmiňuje, že Louis Althusser zdůrazňuje existenci dvou struktur, represivního státního aparátu reprezentovaného vládou, armádou či policií a ideologického státního aparátu, do kterého patří různé sociální instituce včetně médií snažící se infiltrovat do skupin nesouhlasících s hlavní ideologií. Tyto dva státní aparáty se přímo ovlivňují.²⁷ S tímto faktem Hall nesouhlasil a považoval média za instituce relativně autonomní. „Provozovatelé vysílání [...] až na výjimečné případy nejsou žádným přímým způsobem odpovědní politikům, a to ani tehdy, jsou-li zaměstnání ve státem financovaných institucích [...].“²⁸ Gramsciho teorie je spojována s tzv. metodou inkorporace. Hegemonie totiž existenci podvrtných skupin připouští a bojuje proti nim takovým způsobem, že je zpracuje, otupí, roztrhává a následně pohltí, a vytvoří tak atmosféru jednoduše a konsenzu.²⁹ Za podvrtné živly se dají označit skupiny lidí, které nezapadají do většiny. Jedná se například o

²⁵ PROCTER, *Stuart Hall* [online]: s. 3-8.

²⁶ EDWARDS, *Kulturní teorie*: s. 108.

²⁷ REIFOVÁ, *Slovník mediální komunikace*: s. 82.

²⁸ MCROBBIE, *Aktuální témata kulturních studií*: s. 30.

²⁹ REIFOVÁ, *Slovník mediální komunikace*: s. 73.

komunity hippies či punkerů, mladé lidi či studenty a další. Právě tyto skupiny a jim podobné se v rámci birminghamské školy zkoumaly. Média ovšem mohou sloužit nejenom jako kotvy stávajících ideologií, ale také jako bojiště těchto ideologií. Stuart Hall se problematice ideologie a médií věnuje zevrubně ve své publikaci *Resistance through Rituals* a v článku o televizním programu Panorama vysílaném v předvolebním období roku 1976, na kterém se podílel jako jeden z autorů. Panorama je zpravodajský pořad, který se stále vysílá na stanici BBC a v době publikování článku byl velmi populární. Angela McRobbieová zmiňuje, že tento článek poukázal na neobjektivnost a modelování reality ve prospěch vládnoucí většiny, konkrétně labouristů.³⁰

Dalším tématem, jemuž se Hall intenzivně věnoval, byla problematika identity v postkoloniálním světě. Zvláštní pozornost byla směřována k černošské otázce, patrně proto, že Stuart Hall sám pocházel z jamajské černošské rodiny, což zrcadlí dva hlavní body, tedy postkoloniální země a etnicitu. S tímto okruhem Hallovy práce se pojí klíčová slova: anglickost, rasismus, kulturní identita a etnicita. Podle něj je etnicita způsob, jak znovu promyslet vztah mezi identitou a rozdílností lidí. Kulturní identita je podle něj něco, co západní svět potřebuje znovu ocenit, protože lidé potřebují znovu objevit své kořeny, své tradice, svá dědictví. V současnosti se rodí tzv. nová etnicita, která je podle něj novou koncepcí lidských identit. Podle něj se termín etnicita nemá pojít s úzkým chápáním místní, rasové a kulturní náležitosti. Etnicita už není bezpodmínečně spjata s místem a kořeny člověka, ale je spojena s novým způsobem života v multikulturním světě. Jednotlivé lidské identity jsou součástí jedné velké historie světa a nikoliv pouze „malým příběhem“ ležícím osamoceně.³¹

Pro tuto práci je stěžejní Hallův přínos recepční teorii, která se zabývá vztahem publika k textu a která byla silně ovlivněna jeho modelem *Kódování/Dekódování*. Stuart Hall se stal přívržencem myšlenek, že lidé nejsou pouze pasivními konzumenty nabízených významů textu, ale při čtení jsou aktivní a sami si vybírají, zda nabízené významy přijmou, které to budou a kolik jich budou akceptovat. Z toho vyplývá, že Stuart Hall společně s birminghamskou školou hodnotí publikum jako aktivní na rozdíl od školy frankfurtské, která vnímá členy publika jako pasivní konzumenty nabízených sdělení.

³⁰ MCROBBIE, Aktuální témata kulturních studií: s. 31 – 32.

³¹ HALL, Ethnicity : Identity and Difference [online].

2. Teorie Kódování/Dekódování

Tato kapitola je klíčovou částí předkládané práce. Je zaměřena na teorii *Kódování/Dekódování*, přičemž následující podkapitoly podrobně rozeberou jednotlivé elementy, které se v Hallově modelu objevují, a to myšlenky a odborné práce, které Stuarta Halla inspirovaly a jejichž fragmenty se ve zkoumané teorii objevují.

2.1. Kódování a dekodování v televizním diskursu

Model *Kódování/Dekódování* byl sepsán v podobě asi patnáctistránkové studie v roce 1973 a pro tehdejší odbornou společnost znamenal určité narušení a inovování názorů, které v té době dominovaly na poli mediálních studií. Stuart Hall se totiž odklonil od tzv. injekčního modelu publika, kterému jsou významy produkované mediálními společnostmi „vstříkovány“ přímo do mysli bez jakýchkoliv změn a nepřesností, odtud metafora injekční stříkačky.³² Tato koncepce pasivního publika, jinde nazývaná jako behavioralismus, byla Stuartem Hallem záměrně zpochybněna a ve zkoumané práci doslova říká, že behavioralistické chápání je příliš jednoduché.³³ Později na poli mediálních věd skutečně koncepce pasivního publika spíše ustupuje. Výše uvedený behavioristický přístup byl aplikován v centru pro výzkum masových komunikací v Leicesteru a také v Oxbridge³⁴. Právě tyto univerzity byly určitými konkurenty britského Centra na poli kulturních a mediálních studií v Anglii. Tim Edwards tento vztah soupeření komentuje a explicitně říká, že Stuart Hall Leicesterské centrum záměrně zkarikuroval a hodnotu leicesterské pozice apriorně zpochybňoval.³⁵ Což je patrné i z úryvku jeho *Kódování/Dekódování*, kde Hall naznačuje příchod nového pojetí publika: „[...] nová a vzrušující fáze takzvaného výzkumu publika, a to zcela nového druhu. Užívání sémiotického paradigmatu na obou koncích komunikačního řetězce slibuje odstranění skomírajícího behavioralismu, jenž výzkum masových médií urputně ovlivňoval po tak dlouhou dobu, zvláště pak svým přístupem k obsahu.“³⁶ Dále v textu označuje výzkumníky užívající starší textuální analýzu za neschopné kontextualizovat a často upadající do varianty „otřepaného behavioralismu.“³⁷ K tomuto účelu znevažení práce byl užit odlišný a v té době zatím nezvyklý přístup k publiku jako k aktivní mase, tedy jako k dynamickým tvůrcům významu.

³² BARKER, Slovník kulturních studií: s. 19.

³³ HALL, Kódování a dekodování: s. 45.

³⁴ Původním a nejstarším anglickým univerzitám v Oxfordu a Cambridge se často říká Oxbridge, kombinace obou jmen.

³⁵ EDWARDS, Kulturní teorie: s. 119.

³⁶ HALL, Kódování a dekodování: s. 47.

³⁷ HALL, Kódování a dekodování: s. 47.

Obecně se teorie *Kódování/Dekódování* týká „... vztahu mezi texty, jejich producenty a jejich čtenáři či publiky.“³⁸ Pokud pomineme všechny vedlejší jevy a entity, které zkoumaný model komunikace ovlivňují, a zaměříme se pouze na obecnou linku teorie *Kódování/Dekódování*, bude jeho popis vypadat tak, že médium zakóduje význam do mediálního sdělení, pošle jej přes kanál recipientům a publikum tento komunikát rozkóduje podle vlastních charakteristik a zkušeností. Tento vyprodukovaný text má v sobě obsaženo více možných čtení, více výkladů, vložených významů, je tedy polysémní. Z množiny těchto významů je jeden, jenž by se dal označit jako primární a který je médiem zamýšlen být významem, který publikum vyčte. Aby se tak stalo, je do textu zabudována určitá struktura, která konzumenta sdělení po celou dobu čtení ovlivňuje a navádí k preferovanému významu. Tato etapa je fází kódování a je silně ovlivněna teoriemi hegemonie a ideologie. Jednotlivci v publiku ovšem mohou, nicméně nemusí primární význam rozeznat. Pokud zamýšlený obsah nevyčtou, vezmou si ze sdělení jiný, který nejvíce koresponduje se sociálními a kulturními charakteristikami čtenáře či publika. Stuart Hall tyto charakteristiky nazývá interpretačními rámci a pomohl si zde prací Rolanda Barthesa.³⁹ „[...] každému systému označujících (lexiku) odpovídá v rovině označovaných soubor praktik a technik; tyto soubory označovaných implikují ze strany uživatelů systémů (to znamená „čtenářů“) různé vědomosti (podle rozdílů „kultur“), a to vysvětluje skutečnost, že jedna a táž lexie (nebo velká jednotka četby) může být dešifrována různým způsobem podle jednotlivců, aniž přestala patřit k jistému „jazyku“.“⁴⁰ Existuje také možnost, že zamýšlený primární význam sice je identifikován příjemcem, ale je následně odmítnut. Ve své práci Roland Barthes také zmiňuje problematiku konotace a denotace vzhledem k panující ideologii, což souvisí s oběma částmi modelu, kódováním i dekódováním. Konotace podle něj vždy zůstává v rámci denotace a je jakýmsi zlomkem ideologie, která je podle něj formou označovaných konotace.⁴¹

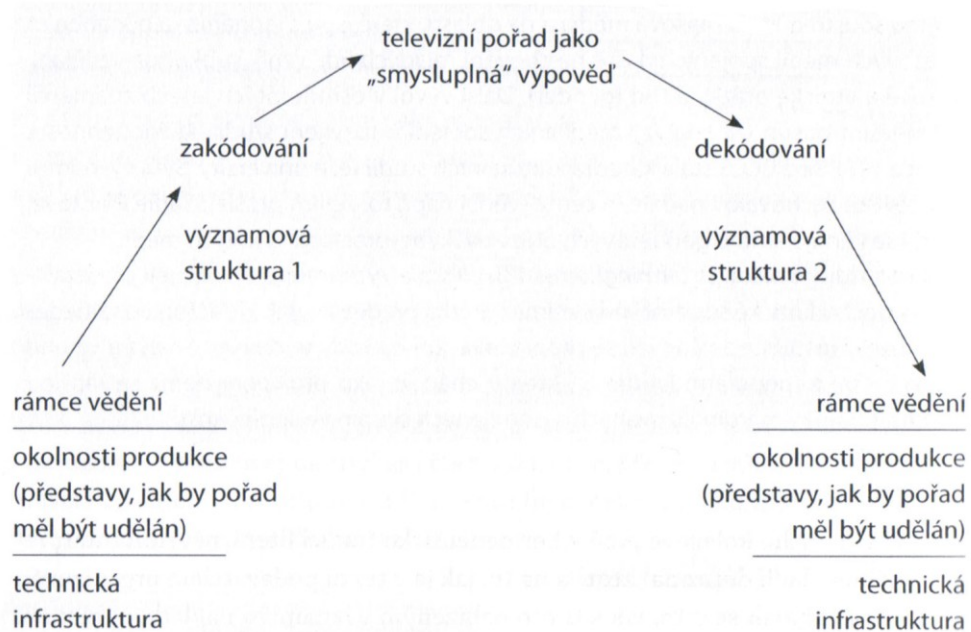
V textu Hallovy stati je uveřejněno schéma (viz Schéma 1), které potvrzuje tezi, že komunikace je rozdělena do dvou částí, kódovací a následně dekódovací.

³⁸ BARKER, Slovník kulturních studií: s. 201.

³⁹ Roland Barthes byl jazykovědec, člen francouzského Státního ústavu pro vědecký výzkum, kde se zabýval hlavně sociologií znaků, symbolů, lexikologie a představ.

⁴⁰ BARTHES, Nulový stupeň rukopisu - Základy sémiologie: s. 90.

⁴¹ BARTHES, Nulový stupeň rukopisu - Základy sémiologie: s. 125.

(Schéma 1 – Model Kódování/Dekódování)

Obě tyto etapy jsou ovlivněny několika elementy: rámci vědění, technickou infrastrukturou a vztahy produkce. Rámce vědění zahrnují představy o politicko-kulturní situaci, jsou to určité mapy významu jak jednotlivých příjemců, tak i celých mediálních společností. V rámci těchto map je „každá kultura klasifikována, a celá škála sociálních významů, praktik a užívání, moci a zájmu je „vepsána“ do takovýchto „map sociální reality“.“⁴² Technická infrastruktura komentuje druh sdělení, typ kanálu a celkově technickou stránku věci. Okolnosti produkce se snaží přiblížit očekávání recipientů, záměr vládnoucích vrstev a jejich vnímání cílového publika. Průsečíkem je konkrétní formát a způsob dosažení je naturalizace i zdánlivě neutrálních kódů v kulturně specifické kódy, které „[...] vytvářejí zdánlivě „přirozená“ poznání. Tím vzniká (ideologický) účinek zastírání existujících praktik kódování.“⁴³ Z těchto tří složek poté vyvstávají významové struktury 1 a 2. Významové struktury 1 náleží k fázi kódování, k morálním hodnotám a všeobjímajícímu řádu ve státě (hegemonii/ideologii). Významové struktury 2 náleží k dekódování, k jednotlivým recipientům sdělení a zahrnují jejich interpretační rámce. Stuart Hall rozpracovává fakt, že rozhodně tyto struktury nemusí znamenat totéž, z čehož následně vyvstávají Hallovy strategie příjemců vůči textu. „Stupně symetrie – tedy stupně „rozumění“ a „nerozumění“ v komunikační výměně – závisejí na stupních symetrie/asymetrie (vztahů ekvivalence) ustanovených mezi

⁴² HALL, Kódování a dekódování: s. 50.

⁴³ HALL, Kódování a dekódování: s. 48.

„personifikovanými“ pozicemi: kódující-producent a dekodující-příjemce.“⁴⁴ Kromě toho tato symetrie závisí také na druhu použitého kódu, který může přenášenou informaci dokonce i zkreslit. Právě toto zdeformování informace podtrhuje relativní autonomii jak fáze kódování, tak fáze dekodování, ale hlavně jejich vzájemnou závislost. „[...] kódování a dekodování jakožto asymetrické a neekvivalentní procesy, kdy se kódování může pokusit „preferovat“, ale nikoliv stanovit či garantovat dekodování, které má své vlastní podmínky existence.“⁴⁵

2.2. Kódování

Stuart Hall rozdělil proces televizního kódování a celkově celý proces komunikace do čtyř fází, které jsou spolu propojené, nicméně každá z nich má určitou míru autonomie. Mezi tyto sekvence patří produkce, cirkulace, distribuce neboli konzumace a reprodukce. Čtyři momenty, z nichž každý má „svou charakteristickou zvláštnost, svou vlastní specifickou modalitu, své vlastní formy a podmínky existence.“⁴⁶ Stuart Hall ve své práci *Kódování/Dekódování* zmiňuje, že také existuje možnost, kdy se každá z těchto fází stane tou poslední a obvod se tedy ukončí, popřípadě pozastaví.⁴⁷ Logicky se tak komunikační smyčka přeruší a komunikace se stane neúspěšnou.

První z fází komunikace je produkce významu do sdělení. Dá se říci, že pro celou část zakódování a vlastně i pro celý model *Kódování/Dekódování* je tento moment jedním z nejdůležitějších. Právě zde se do textu vkládá význam, respektive již vybraný význam dostává konkrétní materiální podobu komunikátu podle pravidel jazyka. Sémiotika uvádí jako jednu z vlastností znaku polysémii, kdy jednomu znaku odpovídá více označovaných či denotátů a stejně jako znak i komunikát může být polysémní. Obvykle ale existuje jeden význam, který je vládnoucími upřednostňován, a tak se celý text upraví takovým způsobem, aby byli příjemci sdělení k tomuto preferovanému významu dovedeni. Což znamená, že v každém komunikátu je určitá dominantní struktura, ke které jsou recipienti během konzumace komunikátu naváděni. Tato problematika bude více zkoumána níže v kapitole pojednávající o druzích čtení. Stuart Hall ve své teorii čtyřstupňového rozčlenění komunikace popisuje obsah tohoto stupně jako aparáty, vztahy a praktiky produkce.⁴⁸ To znamená struktury, jež souvisí s uspořádáním společnosti mediální jakožto producenta sdělení a také s politickým uspořádáním společnosti jako takové, jež by se dala označit, jako latentní producent sdělení.

⁴⁴ HALL, Kódování a dekodování: s. 46.

⁴⁵ PROCTER, *Stuart Hall* [online]: s. 69. (překlad Adéla Kelnarová)

⁴⁶ HALL, Kódování a dekodování: s. 42.

⁴⁷ HALL, Kódování a dekodování: s. 43.

⁴⁸ HALL, Kódování a dekodování: s. 42.

Další fází je cirkulace. V momentě, kdy je komunikační produkce již kompletní, je nutné, aby označované bylo ve formě znaku, protože nastává cesta tohoto sdělení k recipientům přes různé mediální kanály.⁴⁹ I fáze cirkulace je ovlivněna sociálními (produkčními) vztahy, tedy organizací, praktikami a strategiemi fungujícími uvnitř mediálních aparátů.⁵⁰ O cirkulaci se mluví proto, že Stuart Hall původní lineární koncepci komunikace, jakou je možno vidět například u Shannon-Weaverova modelu, upravil a vytvořil z ní jakousi smyčku.⁵¹ První model proto fungoval jako jednosměrný, Hallovo pojetí aktivního publika ovšem tuto linearitu odbourává a inkorporuje stadium reprodukce, a tak vytváří určitou spirálu nebo okruh. Ve fázi cirkulace má sdělení podobu zprávy uvnitř kanálu.

Distribuce sdělení, kterou Stuart Hall zmiňuje jako konsumpci, je vlastně užití či využití komunikace, lépe řečeno poslaného významu. Toto stadium se týká publika, které význam určitým způsobem uchopí a transformuje si ho zpět do svých vlastních sociálních praktik, jež vedou k poslednímu stupni komunikace, tedy k reprodukci. Ta se odehrává tak, že publikum význam artikuluje. „Cirkulace produktu (právě tak jako i distribuce produktu zaměřená na různé typy publika) se však odehrávají v *diskursivní* podobě. Jakmile je proces dokonán, musí být diskurs přeložen – znovu proměněn – do sociálních praktik, má-li být obvod dokončený a účinný. Není-li uchopen žádný význam, nedochází ani k žádné konsumpci.“⁵²

Stuart Hall chápe své čtyřstupňové chápání komunikace jako velmi pozitivní a přímo ve studii *Kódování/Dekódování* uvádí, že čerpal z Marxova *Grundrisse* (1939) a *Kapitálu* (1867), kde se objevuje nepřetržitý obvod produkce/distribuce/produkce.⁵³

2.2.1. Vliv marxismu

Stuart Hall i celá birminghamská škola byli silně ovlivněni Karlem Marxem⁵⁴ a Bedřichem Engelsem, zvláště jejich teoriemi o třídním rozčlenění společnosti a působení médií ve vleku toho, kdo je vlastní, tedy vládnoucí třídy. Základními kameny tezí o třídní diferenciaci společnosti je jejich vztah k výrobním prostředkům. „Kapitalistická společensko-ekonomická formace je brána jako vykořisťovatelská. [...] Vztahy mezi buržoazií a proletariátem jsou proto

⁴⁹ Stuart Hall nazval svou práci *Encoding and Decoding in Television Discourse*, zaměřil se tedy na komunikát televizní, který užívá konkrétní druh kanálu. Vystavění jeho teorie ovšem koresponduje se všemi druhy sdělení, a tudíž se všemi druhy kanálů.

⁵⁰ HALL, Kódování a dekodování: s. 42.

⁵¹ Nicméně přepracování lineárního modelu komunikace v model cirkulativní již udělal například Braddock či DeFleur.

⁵² HALL, Kódování a dekodování: s. 42 – 43.

⁵³ HALL, Kódování a dekodování: s. 42.

⁵⁴ Marxismus je jedním z nejdůležitějších myšlenkových směrů ovlivňujících myslitele více než 100 let. Navazuje na práci německého filozofa a ekonoma Karla Marxe, jenž byl inspirován Georgem Wilhelmem Friedrichem Hegelem a anglickým ekonomem Adamem Smithem.

chápány jako antagonistické a revoluční společenský konflikt jako historická nutnost. V tomto procesu pak masová komunikace funguje jako reakční síla – z materiální základny (médiá jsou vlastněna vládnoucí třídou) pak vyplývá jejich působení v ideologické nadstavbě, resp. obhajoba zájmů této třídy.⁵⁵ Podle Chrise Barkera je další myšlenkou Marxova díla nastolení rovnostářské komunistické společnosti po svržení vykořisťovatelských kapitalistů. Oba tyto základy jsou důležité zvláště pro proces dekódování, tedy čtení ovládaných vrstev⁵⁶, jejich odpor a následná revoluce. (viz vložení poznámky 51)

Z marxistického hlediska je samozřejmé, že publikum je nejdůležitějším prvkem modelu *Kódování/Dekódování*. To znamená, že shodným faktorem mezi Marxovou prací a Hallovým přístupem je zmíněné směřování spíše k publiku než k médiu, které by se v tomto případě dalo ztotožňovat s vládnoucí třídou. Jistá podobnost je tudíž i v rozčlenění do dvou skupin. Kódovací fáze patří médiu, a tedy i vládnoucí vrstvě, která ho ovlivňuje, nebo dokonce i vede, a tudíž vybírá prioritní významy, které se do sdělení kódují. Do druhé části, dekódování, patří recipienti, kteří jsou ve většině případů členy nižších tříd.

Více než marxismus s jeho rozdělením společnosti do tříd jsou pro tuto práci důležité dva koncepty rozložení moci ve společnosti, jež Stuarta Halla ovlivnily a přímo také čerpaly právě z Karla Marxe. Jedná se o pojmy hegemonie a ideologie.

2.2.1.1. Antonio Gramsci a jeho hegemonie

Antonio Gramsci⁵⁷ se zaměřil na vysvětlení problému, jak stát kontroluje mínění v rozvinutých, moderních a hlavně kapitalistických společnostech. Jeho koncepty ideologie a hegemonie byly v sedmdesátých letech dvacátého století, kdy se kulturní studia stále formovala, vysoce vážené. Antonio Gramsci se ve svých dílech zabývá především studiem marxistické kultury, ideologie a politiky. Mezi výše zmiňovanou levici patří i Stuart Hall s birminghamským Centrem, kteří patřili mezi západní marxisty. Jak již bylo řečeno výše, Gramsciho myšlenky ovlivňovaly Stuarta Halla skrze celé jeho dílo.

Gramsciho teorie o hegemonii byla sepsána během uvěznění ve třicátých letech dvacátého století. Časové zakotvení je důležité, jelikož CCCS vzniklo až o třicet let později, kdy byla politická i sociální situace zcela odlišná od atmosféry v Itálii ovládané Mussolinim.

⁵⁵ REIFOVÁ, Slovník mediální komunikace: s. 266 – 267.

⁵⁶ Karel Marx označuje ovládané vrstvy jako proletariát.

⁵⁷ Antonio Gramsci byl italským učencem, politikem a marxistou. Kromě jeho politické činnosti, protifašistickým postojům a novinářské praxe patří mezi jeho největší počiny (a pro tuto práci také nejdůležitější) teorie o hegemonii zveřejněná v knize *Dopisy z vězení* (1949), kterou sepsal během svého pobytu v žaláři, a dále také v knize *Poznámky o Machiavellim* (1970).

Fašistická nadvláda byla proto jistě zdrojem inspirací, dá se totiž říci, že Antonio Gramsci na rozdíl od většiny ostatních teoretiků včetně Stuarta Halla tlak a sílu udržování neotřesitelného postavení vládnoucí skupiny osobně poznal a zakusil. On sám se stal třetím pilířem hegemonie, podvrtným živlem, o kterém se v rámci této kapitoly zmíním.

Irena Reifová popisuje hegemonii jako „perpetuální, komplexní a otevřený proces působení mocenských praktik, jimiž vládnoucí skupina ve společnosti udržuje status quo preventivním budováním souhlasu podřízených skupin.“⁵⁸ Chris Barker však ještě přidává, že těchto myšlenkových proudů, které usilují o nadvládu, je více a proces udržování hegemonie není zaručen pouze oním preventivním budováním souhlasu podřízených tříd, ale také silou, přestože tato taktika je využívána v menší míře. Stuart Hall také pracuje s budováním podvědomého souhlasu recipientů. Ve stati *Kódování/Dekódování* rozpracovává pojem dominantních významů ve společnosti a říká, že pokud se některá z nových událostí zcela nehodí do návyků a očekávání, recipient se ji automaticky snaží přidružit do stávajících událostí, a tím si je pro sebe označit, že „dávají smysl“. Pokud ovšem do žádné z již zažitých a habitualizovaných událostí nezapadá, recipient ji přiřadí do skupiny „problematické sociální reality.“⁵⁹ Z toho vyplývá, že pokud nová událost nerespektuje sociální, politické a kulturní hodnoty dané společnosti, je předem označena za nesmyslnou nebo problematickou, a tudíž nevhodnou a špatnou. O procesu udržování hegemonie, který je ve zkoumaném textu také rozebírán, Stuart Hall říká, že tento proces není pouze jednoduchým prosazováním, jak se které události mají označovat, ale je to dlouhodobá práce, jíž je potřeba pro získání výsledné legitimacy pro následné dekodování.⁶⁰

Antonio Gramsci operuje se dvěma taktikami kontroly mínění ve společnosti, s budováním podvědomého souhlasu, tedy manipulací myšlení, a silou. Méně častou strategií je užití síly a podle něj ji můžeme najít spíše ve starších, nepříliš rozvinutých společnostech, přičemž strategie budování souhlasu je převládající ve společnostech moderních, kde princip hegemonie funguje na jakési oboustranně výhodné dohodě mezi skupinou vládnoucích, hegemonií, a masou ovládaných. Antonio Gramsci komentuje vývoj, který mezi těmito strategiemi funguje, jako: „fázi donucovací organizace, která bude chránit rozvoj prvků uspořádané společnosti a jejich neustálý růst a zároveň bude postupně omezovat své autoritativní a donucovací zásahy.“⁶¹

⁵⁸ REIFOVÁ, Slovník mediální komunikace: s. 73.

⁵⁹ HALL, Kódování a dekodování: s. 51.

⁶⁰ HALL, Kódování a dekodování: s. 51.

⁶¹ GRAMSCI, Poznámky o Machiavellim, politice a moderním státu: s. 129.

Strategie síly, jak ji popisuje Antonio Gramsci, ve studii *Kódování/Dekódování* chybí. Stuart Hall se zaměřil pouze na praktiky budování podvědomého souhlasu. Proces působení mocenských praktik by podle Hallova modelu měl být zakotven ve vnášení dominantního významu do sdělení hegemonií, ta má v područí mediální společnosti, které pomocí mediálních textů neustále předkládají publiku pro ni žádoucí pohled na realitu. Pomocí tohoto ustavičného opakování se hegemonicky podmíněný pohled na svět naturalizuje, a vytvoří se tedy podvědomý preventivní souhlas nevládnoucí společnosti s tímto stavem. V Hallově tezi se s tímto setkáváme na závěrečných stránkách, kde hovoří o profesionálním kódu a opozičním čtení. Profesionální kód je určitou odnoží dominantního čtení. Pracuje totiž podle hegemonních pravidel, a právě proto, že je často jakožto médium vlastněn vládou, pomáhá zastírat hegemonické zkrslení vyslaného sdělení.

Důležitým je také aspekt prozatímnosti, vznikající díky kontra-hegemonním skupinám a jejich neustálé snaze změnit stávající stav. Tyto kontra-hegemonní skupiny zaručují možnost změny vládnoucích a také zajišťují vnitrokulturní boj. Stuart Hall toto komentuje tak, že žádný dominantní řád není sám o sobě nezpochybnitelný ani nesporný a že každá událost, šíře tedy i dominantní řád, může být překlasifikována a přeuspořádána. Z tohoto důvodu se v celém textu *Kódování/Dekódování* brání označení „ustálený“ řád.⁶²

Gramsciho projekt hegemonie je ukotven na třech vzájemně se ovlivňujících pilířích. Prvním z nich je ideový aparát, který je postaven na tradici a neměnnosti a slouží k naturalizování statu quo konkrétního státu. Jednotlivec z ovládané masy je ve spojení s minulostí a ta pro něj dostává mýtický nádech a všechny názory a cíle se stmelují a přetvářejí k obrazu vládnoucí masy. Z čehož vyplývá, že tento pilíř úzce souvisí se strategií budování podvědomého souhlasu a s problematikou naturalizace. Média tak často opakují pravdu vládnoucí skupiny, až ji členové ovládané masy začnou tak chápat a jejich kritické myšlení se natolik otupí, že sdělení přijímají pasivním způsobem. Chápání jednotlivce je tedy ovlivněno médii, vzdělávacími aparáty, církví, politickými seskupeními, rodinou aj., které tvoří druhý pilíř, tzv. pilíř institucionální. Tyto instituce pomáhají přenášet ony tradice a seznamovat s nimi jednotlivce, jsou totiž v područí a většinou i ve vlastnictví dominantních tříd, a vysílají proto v konsenzu s nimi – profesionální kód. Dalo by se tudíž říci, že druhý pilíř je složkou nejdůležitější, ovšem Antonio Gramsci připouští, že právě v policejních a politických správách se skrývají ta nejslabší místa hegemonie. A to kvůli jejich svévolným činům, jež mohou pozitivní obraz hegemonie pocíťovaný uvnitř ovládaných sociálních vrstev poškodit.⁶³ Tyto

⁶² HALL, *Kódování a dekodování*: s. 51.

⁶³ GRAMSCI, *Poznámky o Machiavellim, politice a moderním státu*: s. 86.

instituce druhého pilíře jsou nevládnoucími sociálními třídami vnímány jako předvoj hegemonie, proto pochybení těchto složek může pro jedince z těchto vrstev implikovat nestálost nebo oslabení státu, poté v návaznosti obavy o stávající postavení, strach ze změny či z kontra-hegemonních hnutí, které jsou právě prostřednictvím médií do určitého stupně démonizovány. Toto pochybení může ve významových mapách značit novou událost, tu, kterou si recipient nazve „problematickou“.⁶⁴ Kromě těchto institucí zahrnuje druhý pilíř i právo. „Jestliže každý stát usiluje o vytvoření a zachování určitého typu civilizace a občana (a tedy soužití a individuálních vztahů), jestliže usiluje o odstranění určitých zvyků a postojů a rozšiřování jiných, právo bude nástrojem k tomuto účelu (vedle školy a jiných institucí a činností) a bude muset být zpracováno tak, aby odpovídalo cíli, aby bylo maximálně účinné a vyvolávalo pozitivní výsledky.“⁶⁵ Posledním prvkem hegemonie je tzv. procesuální pilíř, jenž pojímá všechny kontra-hegemonní skupiny, tedy seskupení, jež hegemonii nevěří, nesouhlasí s ní a bojují proti ní. Sama hegemonie užívá speciálního přístupu, jak tato seskupení zredukovat nebo zlikvidovat, a to inkorporovat je dovnitř vlastního systému, kde již dominantní třídu neohrožují a neútočí na ni právě proto, že se také stala součástí tohoto systému.⁶⁶ V kapitole o *Pojetí práva* Antonio Gramsci píše, že tyto protihegemonní skupiny jsou trestány institucemi druhého pilíře a kárná opatření aplikovaná vůči těmto hnutím působí na zbytek ovládaných mas jako boj proti nebezpečí a špatnosti, nikoliv jako trestání či perzekuování. Pociťují totiž, že stát má fungovat pro nevládnoucí třídy v roli určitého vychovatele. A stejně tak jako bojuje proti nebezpečným proudům, tak i odměňuje skupiny za jednání, která jsou pro něj pozitivní. Hegemonie tedy není klidný neměnný režim, ale o její vedoucí postavení se stále bojuje. *Kódování/Dekódování* shrnuje tento třetí pilíř pod tzv. čtení opoziční, ovšem toto čtení není o lidech a reformačních hnutích, ale o přístupu a postoji, jež jedinci z těchto skupin zastávají vůči hegemonii.

S procesuálním pilířem souvisí i možnost a následně způsob svržení hegemonie. Ve smyšleném dialogu Antonia Gramsciho a lékaře od Davida Waltona se dovídáme, jak by podle Gramsciho k pádu hegemonie mohlo dojít. Vysvětluje, že během některé krize, které občas v hegemonii vypuknou, povstanou protihegemonní skupiny, nadvládu svrhnou a následně do čela postaví své vlastní organické intelektuály, kteří vyrůstali právě uvnitř ovládané masy. Tito intelektuálové ovšem rozhodně nemohou být importováni zvenčí.⁶⁷ Změny nálad ve společnosti, jež často vedou k oněm reformám, charakterizoval Antonio Gramsci jako kratší či

⁶⁴ HALL, Kódování a dekodování: s. 51.

⁶⁵ GRAMSCI, Poznámky o Machiavellim, politice a moderním státu: s. 87.

⁶⁶ REIFOVÁ, Slovník mediální komunikace: s. 73.

⁶⁷ WALTON, Introducing Cultural Studies: s. 193 – 194.

delší vývojové procesy, zřídka náhlé syntetické výbuchy. A když už k těmto výbuchům dojde, je zřejmé, že jde spíše o ničení nežli o budování.⁶⁸ Stuart Hall v *Kódování/Dekódování* o možnosti svrhnout stávající hegemonní řád explicitně nepíše, nicméně s touto problematikou úzce souvisí jeho chápání opozičního čtení, kdy recipient hegemonii odmítá a uvědomuje si zkreslenost reality podávané v médiích. Právě tohle opoziční čtení je základem pro pozdější revoluce, a tedy i následné změny ve státě.

Gramsciho pojetí hegemonie bylo ovšem později mnohokrát kritizováno. Chris Barker se zmiňuje o nepřesném předpokladu, že západní kultura už nemá v oblasti produkce ani významů jen jedno hlavní centrum. Dále kulturu vymezuje jako heterogenní a významy vložené do sdělení jako rozdílné a v konkurenčním postavení.⁶⁹ Což vzhledem k Hallovu modelu znamená, že postavení hegemonie v současném světě není tak absolutní. Hegemonie už není jediným producentem sdělení, což je v době internetu samozřejmé. Texty už produkují i jednotliví recipienti a jejich komunikáty jsou vůči sobě v konkurenci, stejně jako jsou v konkurenci se sděleními vyprodukovanými hegemonií. V tomto bodě se dostáváme ke vzniku subkultur, které jsou zvláště v posledních letech velmi výrazné. Tyto subkultury totiž do jisté míry rigidní blok hegemonie nabourávají. Jsou součástí třetího pilíře hegemonie, nezapadají do zbytku společnosti a tato rozdílnost také zapříčiňuje jejich opoziční čtení, které vede k odmítnutí až ironizaci stávajícího systému.

2.2.1.2. Louis Althusser a jeho ideologie

Louis Althusser⁷⁰ má ve své studii *Lenin a Filozofie* (1969) kapitolu pojmenovanou *Ideologie a státní aparáty*, v níž se pojednává o ideologii a druzích státních aparátů, které poměrně výrazně inspirovaly Stuarta Halla jak v práci *Kódování/Dekódování*, tak i v pozdějších dílech. Defínice ideologie se může různit podle toho, jakým pohledem se na ni díváme. Pro tuto práci je vhodný výklad ovlivněný marxistickou teorií: „[...] soubor hodnot a představ skupiny (společenské třídy), která v dané společnosti drží moc a má možnost a prostředky prosazovat své vidění světa jako obecně platné. V marxistickém pojetí je ideologie projevem materiální existence [...]“⁷¹

Důležitým bodem v Althusserově práci *Ideologie a státní aparáty* je rozdělení tzv. represivních státních aparátů a ideologických státních aparátů. Při jejich rozlišení odkazuje

⁶⁸ GRAMSCI, Poznámky o Machiavellim, politice a moderním státu: s. 83.

⁶⁹ BARKER, Slovník kulturních studií: s. 66.

⁷⁰ Louis Althusser je francouzský marxista, sociální teoretik a strukturalista, mezi jeho nejvýznamnější práce patří *Pro Marxe* (1965) a *Lenin a filozofie* (1969).

⁷¹ JIRÁK, KÖPPLOVÁ, Masová média: s. 35.

k Marxovi, jehož teorie zařazuje do ideologických státních aparátů vládu, policii, armádu, soudy, věznice či například státní správu. Louis Althusser tyto aparáty přiřazuje naopak k represivnímu druhu státního aparátu a jako jeho hlavní rys uvádí fakt, že fungují explicitně pomocí násilí (armáda, policie), nebo přes nehmotné formy útlaku (státní správa). Do rozdílů mezi represivními a ideologickými aparáty se počítá hlavně sféra, na kterou se orientují. U represivního aparátu je to sféra veřejná, přičemž ideologický působí už na mnohem nižší bázi, na sféře soukromé. Proto mezi jeho instituce patří církve, politická seskupení, některé školy, většina novin a především instituce rodiny. Je podstatné ovšem říci, že oba druhy aparátů působí jak skrze sílu, tak skrze ideologii, důležitý je ale vzájemný poměr těchto strategií. Ideologické aparáty využívají hlavně ideologie, v menší míře se uchylují k útlaku, který je spíše skrytý až symbolický. U represivních aparátů je tomu přesně naopak čili apriorní užívání síly a okrajové využití ideologie. Louis Althusser poté dodává, že není možné, aby existoval čistě ideologický či čistě represivní aparát.

Model *Kódování/Dekódování* hovoří pouze o aparátu ideologickém. Represivní není pro tuto teorii důležitý. Média neužívají žádné fyzické formy násilí. Naopak využívají stejné strategie jako ideologické aparáty, působí na nižších bázích a stejně jako rodina, církve či škola jsou s lidmi v kontaktu povětšinou denně, a tak vysílají žádoucí významy, „[...] jež mají určitý „účinek“, který s velmi komplexními percepčními, kognitivními, emocionálními, ideologickými nebo behaviorálními důsledky příjemce ovlivňuje, baví, instruuje nebo přesvědčuje.“⁷² Stuart Hall dále pokračuje a říká, že každá společnost a kultura má sklon vnucovat své klasifikace sociálního, kulturního a politického světa za účelem zabezpečení si svého dalšího trvání. Tyto vnucené klasifikace vytvářejí tzv. dominantní kulturní řád, který je zastírávě recipientům vštěpován.

„Ideologie reprezentuje imaginární vztah jedinců k reálným podmínkám jejich žití.“⁷³ Tento citát z díla *Lenin a filozofie*, konkrétně z eseje *Ideologie a státní aparáty* demonstruje další podobnost Stuarta Halla s Louisem Althusserem nebo spíše Hallovu inspiraci jím. Celé to znamená, že náhled na realitu je vždy skrze ideologii, člověk se od ní nemůže osvobodit. Jistě existují různé, vzájemně rozdílné ideologie, ale jejich pohled na realitu zůstane pohledem na realitu, nikoliv realitou samotnou. V Hallově *Kódování/Dekódování* se jedná hlavně o jeho vnímání konotace. Zde navazuje na Rolanda Barthesa, který říká, že konotativní roviny souvisejí s historií, věděním a kulturou a jsou určitými zlomky ideologie.⁷⁴

⁷² HALL, Kódování a dekodování: s. 45.

⁷³ ALTHUSSER, *Lenin and Philosophy and Other Essays* [online].

⁷⁴ HALL, Kódování a dekodování: s. 50.

Dalším bodem je, že ideologie vždy působí na ovládané masy jako jednoduše, přestože si může ve svých výkladech i odporovat, a být proto paradoxní. Stuart Hall toto diskutuje v části pojednávající o tzv. vyjednaném kódu. Říká, že vládnoucí vrstva všechny události propojuje s národními zájmy, s potřebami vyššího celku, přestože v určitých případech se tato spojení zdají být nelogická. Sám charakterizuje tyto snahy za zkratkovité, mystifikující a často obracející celý problém naruby.⁷⁵ Doslova říká, že „[...] dominantní kultura je prostoupena rozpornostmi, třebaže ty se v plném světle ukazují pouze při určitých příležitostech.“⁷⁶ V tomto je hegemonie odlišná, jelikož funguje na mnohem nižších a soukromějších bázích, jako je například rodina či škola. Její identifikace je proto mnohem složitější, protože je její působení spíše latentní.

Tolik k problematice ideologie a hegemonie v první části, kódování, nicméně tyto faktory úzce souvisí také s druhou fází, s dekodováním. Podle Louise Althussera⁷⁷ existuje možnost svrhnout vládnoucí ideologii právě v nižších třídách, což opět ukazuje na fakt, že hybateli společenských změn jsou skutečně třídy v sociálním žebříčku spíše hůře postavené, s čímž souvisí i myšlenka, kterou zmiňuje Antonio Gramsci, a to, že vládnoucí třída lidí upravuje svá sdělení, taktiky a záměry právě pro potřeby ovládaných, aby si tak udržela stávající postavení, a vyřešila tak krizi a rozpory.⁷⁸ To znamená, že výsledná podoba sdělení závisí i v případě, že jej čtenář rozkládá podle preferovaného klíče, na recipientu samotném. V Gramsciovi pracích o hegemonii bylo napsáno, že jednou ze strategií vládnoucích je neustále sledovat a podle toho také upravovat (viz výše). Pokud by byla ideologie respektive hegemonie příliš rigidní, brzy by přestala vyhovovat. Proto se podvrtné živly společnosti zkoumají a posléze nuceně inkorporují do celkového řádu.

Celou problematiku lze shrnout tak, že mocní zkreslují sdělení, aby posílili svou pozici a upevnili status quo. Primárně tak ovlivňují část komunikace – zakódování, protože na čtení nemají přímý vliv. Sdělení nicméně upravují podle mas, protože se obávají nepokojů a případného následného svržení. Nižším třídám proto sice posílají komunikáty, které vyhovují hlavně vládnoucím, ale sekundárně musí splňovat požadavky ovládaných. Tyto požadavky jsou ovšem zkresleny dlouhodobým manipulováním prostřednictvím médií, v jejichž pozadí stojí hegemonie, a v tomto momentě vzniká kýžený podvědomý souhlas. Celý proces by se tedy dal popsat tak, že hegemonie ovlivňuje sdělení, které ovlivňuje publikum. Při dlouhodobějším působení komunikátů se mezistupeň v podobě sdělení maže a vzniká přímá vazba hegemonie

⁷⁵ HALL, Kódování a dekodování: s. 56.

⁷⁶ HALL, Kódování a dekodování: s. 56.

⁷⁷ Stejně jako podle Parkina i Halla, viz níže.

⁷⁸ GRAMSCI, Poznámky o Machiavellim, politice a moderním státu: s. 44.

na publikum, protože realita popsaná ve sděleních se postupně naturalizuje. Tato přímá vazba se ještě upevňuje pomocí státních institucí a atmosféry panující ve státě. Publikum má na hegemonii také přímou vazbu, protože jak se mění, hegemonie se mění s ním. Poslední, nejméně důležitou je vazba publika ovlivňujícího vyslané sdělení, protože ta zasáhne buď výhradně jedince z publika, nebo pouze skupiny odbojových hnutí.

2.3. Dekódování

Dekódovací fáze se vyznačuje pokročením v komunikační smyčce na stranu publika, které je v tomto úseku tím, od kterého se očekává určitá aktivita. Dekódování znamená vyčtení informace recipientem ze sdělení poslaného médiem. K tomuto přečtení musí recipient vynaložit určitý stupeň úsilí. Druhům čtení věnuje Stuart Hall ve své práci největší prostor, jelikož s touto problematikou souvisí nejen aktivita publika, ale také mocenské taktiky státu a částečně i sémiotika. Stuart Hall jmenuje několik druhů čtení na straně recipientů, tak i strategií na straně kódujících.

Znak, vzhledem ke své denotaci a množství konotací, je polysémický a všechny tyto konotace určitým způsobem souvisí s ideologií konkrétní společnosti, ve které se tento znak nachází. Denotativní rovina znaku je zpravidla pevně zakotvená a v rámci Hallovy teze o *Kódování/Dekódování* se zaměříme spíše na rovinu konotativní, která je ovlivněna sociálním, kulturním a politickým aspektem prostředí, jenž vytváří dominantní kulturní řád společnosti.⁷⁹ Dominantní kulturní řád je zásadní, co se týče výběru a organizace preferovaných významů, a celkově souvisí s koncepcemi hegemonie a ideologie, které byly popsány výše. „[...] existuje určitý vzor „preferovaných čtení“, v nichž je vepsán institucionální/politický/ideologický řád a která se sama institucionalizovala. Domény „preferovaných významů“ mají do sebe vepsaný celý sociální řád [...]. Chceme-li tudíž objasnit „nedorozumění“ v konotativní základně, musíme se prostřednictvím kódu vztahovat k řádům sociálního života, ekonomické a politické moci a ideologie.“⁸⁰ S otázkou „nedorozumění“ také souvisejí praktiky, jak zajistit, aby příjemci sdělení odkryli dominantní význam vložený médii. „Televizní producenti, kteří zjišťují, že jejich sdělení se „nedaří předat“ často usilují o to narovnat články komunikačního řetězce a posilují takto „účinnost“ své komunikace.“⁸¹ Do textu tak umisťují orientátory, které příjemce posouvají směrem ke kýženému výkladu sdělení. Existuje několik důvodů, proč

⁷⁹ Stuart Hall doslova tvrdí, že se „kódované“ znaky protínají s hlubinnými sémantickými kódy kultury a přebírají další, aktivnější ideologické dimenze.“ (Viz HALL, Kódování a dekodování: s. 49.)

⁸⁰ HALL, Kódování a dekodování: s. 51.

⁸¹ HALL, Kódování a dekodování: s. 52.

recipienti nerozkódují sdělení podle toho, jak to zamýšlely mediální instituce. Nejdříve jde samozřejmě o doslovné nedorozumění. Stuart Hall akceptuje možnost, že obsah sdělení je pro diváka příliš těžký, divák nerozumí použitým odborným termínům či slovům cizího původu, argumentace je pro něj nesrozumitelná, popřípadě se v problému neorientuje.

Další variantou ovšem je, že publikum uchopilo záměrně problematiku odlišným způsobem, než média předpokládala a zamýšlela. K totálně transparentní komunikaci tak nedochází. Stuart Hall tuto možnost komentuje, že „[...] diváci nejsou s to vměstnat se do rámce vymezeného „dominantním“ nebo „preferovaným“ kódem.“⁸² V tomto okamžiku existují dvě možnosti, dva druhy čtení, které může recipient užít, respektive spolu s podrobením se preferovanému čtení hypoteticky existují tři pozice, které je možné vůči textu zaujmout. Tyto postoje souvisí také s aktivitou publika, protože každý z postojů vůči textu vykazuje určitý stupeň aktivity/pasivity na straně diváka.

2.3.1. Druhy čtení

Hallovým prvním druhem čtení, pro hegemonii nejméně přijatelným, je rozklíčování významu sdělení podle tzv. opozičního klíče. Recipient si je vědom ideologicky podmíněných sdělení v komunikátu a nesouhlasí s nimi, naopak si vytváří vlastní interpretace podle svých interpretačních rámců. Čtení podle opozičního klíče je záležitostí publika nejaktivnějšího, protože divák si musí nejdříve uvědomit ideologické zřeslení sdělení, poté jej do jisté míry promyslet, zavrhnout a přiklonit se k jinému závěru. „On/ona detotalizuje sdělení v preferovaných kódech, aby retotalizoval/a sdělení v rámci některého alternativního referenčního rámce.“⁸³ Denis McQuail k tomuto přidává, že užití opozičního klíče může být použito jako jeden z nástrojů ke svržení hegemonie, protože je možné sdělení číst přesně naopak, a účinně tak podryvat stávající systém.⁸⁴

Druhým druhem čtení je rozklíčování sdělení podle dohodnutého čili vyjednaného kódu, kdy příjemce obecně souhlasí s ideologickým výkladem sdělení, s určitými aspekty ovšem nesouhlasí. Stuart Hall říká, že v rámci tohoto klíče publikum přistupuje na vysvětlení podle hegemonie, ale na své vlastní, lokální prostředí je aplikuje vlastní cestou, respektive dovolí hegemonii, aby prováděla základní pojmenovací akty, jež jsou na obecné a abstraktní bázi, ale na nižší a konkrétní rovině si recipient tvoří vlastní pravidla.⁸⁵ Dále uvádí pro

⁸² HALL, Kódování a dekodování: s. 52.

⁸³ HALL, Kódování a dekodování: s. 57.

⁸⁴ MCQUAIL, Úvod do teorie masové komunikace: s. 129.

⁸⁵ HALL, Kódování a dekodování: s. 56.

snadnější pochopení příklad tohoto dohodnutého čtení, kdy člen nižší sociální třídy chápe, že v rámci úsporných opatření si musí všichni „utáhnout opasky“, ale toto přesvědčení nemá žádný vliv na jeho ochotu snížit svůj vlastní plat, omezit své vlastní svobody či jít do stávky za lepší mzdu.⁸⁶ Příjemci sdělení totiž s některými fakty souhlasí, ale s ostatními, které se pojí s jejich konkrétním prostředím, pracují, přetváří si je nebo je i zavrhnou právě podle tohoto prostředí, respektive podle svých vlastních interpretačních rámců. V tomto bodě se tedy projevuje jejich aktivita.

Posledním typem, vládnoucí třídou upřednostňovaným, je dekodování podle dominantního kódu, kdy příjemce zcela akceptuje ideologii obsaženou v komunikátu, přestože informace obsažená ve sdělení je ne vždy logická a ne vždy pro recipienta a jeho životní podmínky přínosná. Text má natolik dobře vystavěnou strukturu navádějící k preferovanému významu, že si publikum ani nemusí uvědomovat, že se jedná o ideologicky podmíněnou konstrukci, a nabízené významy bere jako přirozené, což znamená, že podleho preferovanému čtení, a tedy text rozklíčovává podle dominantního kódu. Tedy „přijímá-li divák konotovaný význam [...] přímo a bez hlubší reflexe, dekoduje-li sdělení z hlediska referenčního kódu, v němž bylo kódováno, můžeme říci, že se divák pohybuje uvnitř dominantního kódu.“⁸⁷ Z tohoto vyplývá, že míra aktivity publika při interpretaci sdělení je na velmi nízké úrovni, tedy nad ideologicky zabarvenými sděleními recipienti nepřemýšlí a akceptují je.

V rámci tohoto typu čtení sdělení Stuart Hall zmiňuje také pozici vytvořenou profesionálním kódem, který pracuje pro hegemonický systém a pomáhá zpracovávat jím vydaná sdělení. „Ve skutečnosti napomáhá reprodukovat dominantní definice právě tím, že zastírá jejich hegemonickou povahu a zachází místo toho s profesionálními kódováními, jež kladou do popředí takové neutrálně-technické otázky, jako jsou otázky vizuální kvality, zpravodajství a hodnot prezentace, televizní kvality, „profesionalismu“ apod.“⁸⁸ Což znamená, že určitá událost je interpretována v rámci dominantní ideologie politickými či vojenskými elitami. Její prezentace a interpretování je ovšem vytvářeno již v profesionálním kódu, který vybírá konkrétní filmové úryvky, konkrétní styl hudby, obsazení a celkové technické ztvárnění.

K tomu, aby recipienti dekovali podle dominantního kódu hegemonie určitým způsobem, napomáhá výše zmíněné preferované čtení, které by se dalo definovat jako „Význam, který do textu intencionálně vkládá jeho autor s cílem, aby čtenář tento význam

⁸⁶ HALL, Kódování a dekodování: s. 56.

⁸⁷ HALL, Kódování a dekodování: s. 54.

⁸⁸ HALL, Kódování a dekodování: s. 54 – 55.

adoptoval.⁸⁹ Taktika preferovaného čtení je nejvíce zřejmá v uzavřených textech, jež potlačují další možné (nepreferované) výklady a interpretace sdělení, jinak řečeno čtení aberační. Umberto Eco hovoří o této strategii, kterou autor sdělení vůči čtenáři praktikuje, a dodává, že jedním z orientátorů je například volba určitého slova, jež nemá žádných nežádoucích konotací nebo naopak je tolik specifické rodem, či tvarem, že jeho nepochopení by bylo málo pravděpodobné, pokud ovšem sdělení není „blábol“, popřípadě v jiném jazyce. Dále také zmiňuje opakování či nastínění faktu předem, užití selektujícího označení apod. Podle něj je většina čtení uzavřených, obsahujících preferované čtení. Naopak otevřených, obsahujících „nekonečnou potěchu“ jen velmi málo, například Joyceovo *Finnegan's Wake*.⁹⁰ Stuart Hall problematiku preferovaného čtení komentuje slovy, že „Pokud by žádná omezení neexistovala, publikum by mohlo jednoduše „včítat“ cokoli do jakéhokoli sdělení.“⁹¹ Pokračuje, že nárazově tyto situace mohou nastat, nicméně většina sdělení musí určitou vzájemnost mezi kódováním a dekódováním vykazovat, „jinak by vůbec nebylo možné o nějaké účinné komunikační výměně hovořit.“⁹² Celková shoda mezi záměrem kódujícího a výsledným čtením dekódujícího ovšem také není pravděpodobná. „Jinak by komunikace byla ekvivalentním obvodem a každé sdělení příkladem „dokonale transparentní komunikace.“⁹³ Kódující může tedy pouze napovědět, a nikoli nařídit, jak má čtení vypadat.

2.3.1.1. Významové systémy Franka Parkina

Stuart Hall byl při tvoření teze *Kódování/Dekódování*, konkrétně její části zabývající se druhy čtení ovlivněn mimo jiné myšlenkami Franka Parkina⁹⁴, přepracoval totiž jeho teorii významových systémů. Parkinovými ekvivalenty Hallova dominantního, dohodnutého a opozičního kódu jsou dominantní, subordinační a radikální významový systém. Dominantní významový systém znamená ideologii aristokracie nebo i jiných elit a obsahuje jejich úhel pohledu, zájmy a cíle a právě ty poté formují základy morálních hodnot dělnické třídy, přičemž mají elity následně nejjednodušší a nejpřímější přístup k legitimizaci čehokoli, co potřebují. Frank Parkin to ilustruje příkladem, že „... charakteristický přízvuk a lingvistický úzus dominantní třídy je obecně považován za „správný“ [...] jazykový úzus podřízených tříd je

⁸⁹ REIFOVÁ, Slovník mediální komunikace: s. 35.

⁹⁰ ECO, Lector in Fabula: s. 71 – 75.

⁹¹ HALL, Kódování a dekódování: s. 53.

⁹² HALL, Kódování a dekódování: s. 53.

⁹³ HALL, Kódování a dekódování: s. 53.

⁹⁴ Frank Parkin je britský sociolog a marxista. Mezi jeho nejdůležitější práce patří *Class Inequality and Political Order*, *The Social Analysis of Class Structure* (1974), *Marxism and Class Theory* (1979), *Class Inequality and Political Order : Social Stratification in Capitalist and Communist Societies* (1971).

často označován jako “chybný” nebo gramaticky nesprávný, pokud se odlišuje od předešlého, přestože tento úzus reprezentuje normu.⁹⁵ Kořeny Hallova čtení dominantního lze pozorovat hlavně v Parkinově tezi, že pokud bude člen nižší třídy akceptovat dominantní strukturu a stávající stav ve společnosti bude považovat za fixní, bude vládnoucími odměněn a tímto způsobem se následně může dostat do vyšší třídy.⁹⁶ Stejnou praxi lze pozorovat i u Gramsciho hegemonie. Hallovo dominantní čtení komunikátu také znamená přijímání odeslané informace beze změn a pochybností, nicméně odměňování za kýžené chování zde chybí.

Významový systém subordinační je tvořen „lokální pracující komunitou.“⁹⁷ Podle Parkina je hlavním znakem této skupiny adaptabilita vůči statu quo a vnímání společenské situace očima „my“ a „oni.“⁹⁸ S Hallovým dohodnutým čtením má subordinační systém hodnot společné regionální zabarvení. „[členové subordinační skupiny] Generují významový systém, který je čistě úzkého provinciálního dosahu, reprezentující způsob života vycházející z lokální sociální zkušenosti a přímých osobních vztahů.“⁹⁹ Hallovo dohodnuté čtení také pomíjí celospolečenské situace nebo spíše vyzdvihuje jejich aplikování na lokální problémy a situace. „Souhlasně přitakává privilegovanému postavení dominantních definic událostí, ponechává si ovšem právo vyjednávat jejich aplikace na „lokální podmínky“, na své vlastní *společenské* postoje.“¹⁰⁰

Významový systém radikální je utvářen uvnitř socialistických stran a skrze intelektuály či studenty zasahuje i ostatní podřízené třídy. Frank Parkin zdůrazňuje roli intelektuálů a studentů, což patrně ovlivnilo Stuarta Halla v jeho konceptu aktivního publika, a tedy i opozičního čtení. K tomu, aby jedinec četl v opozičním kódu, potřebuje mít určitou zkušenost a inteligenci, aby byl schopen „číst mezi řádky,“ a uvědomovat si tak ideologické zabarvení sdělení. „Konečně je možné, aby divák dokonale chápal jak doslovnou, tak i konotativní flexi sdělení vymezenou určitým diskursem, a přesto sdělení dekodoval *celkově* opačným způsobem.“¹⁰¹ Tyto skupiny lidí a jejich chování, respektive postoje vůči vedoucí ideologii jsou považovány za deviantní a zasahují do všech sfér života, nejen do politické, ale hlavně do

⁹⁵ PARKIN, Class Inequality and Political Order: s. 83. (překlad Adéla Kelnarová)

⁹⁶ PARKIN, Class Inequality and Political Order: s. 85 - 86.

⁹⁷ PARKIN, Class Inequality and Political Order: s. 88.

⁹⁸ Se stejnou myšlenkou pracuje i Teun van Dijk ve svém ideologickém čtverci. Tedy rozdělení společnosti na „nás hodné“ a „tamty zlé.“ Principem tohoto čtverce je zdůraznění našich dobrých vlastností/činů a zdůraznění jejich špatných vlastností/činů. Marginalizace našich špatných vlastností/činů a marginalizace jejich dobrých vlastností/činů. Viz VAN DIJK, Ideology : a multidisciplinary approach: s. 267.

⁹⁹ PARKIN, Class Inequality and Political Order: s. 90. (překlad Adéla Kelnarová)

¹⁰⁰ HALL, Kódování a dekodování: s. 56.

¹⁰¹ HALL, Kódování a dekodování: s. 57.

kulturní a sociální, což je zmíněno jak v Gramsciho a Althusserových studiích, tak i v pozdějších Hallových dílech.

3. Aktivní publikum a Stuart Hall

Stuart Hall svou prací předznamenal nástup nového přístupu k publiku jakožto k aktivní mase. Přestože se již před vydáním modelu *Kódování/Dekódování* pasivní pojetí publika měnilo a přibližovalo k aktivnímu konceptu, jeho studie *Kódování a dekodování v televizním diskursu* stanovila těmto krokům pevné základy a přiblížila nazírání na publikum způsobu, jak jej vnímáme dnes.

Termíny pasivní a aktivní publikum opisují dvě možnosti, jak se mohou recipienti při mediální konzumaci zachovat. Starší koncepcí je pasivní publikum, které pokládá recipienty sdělení za nemyslicí masu, která „je v podstatě vydána médiím na milost a pouze reaguje na podněty přicházející z médií.“^{102, 103} Pasivní publikum je tedy nadneseně určitou obětí médií, je jejich konzumentem, jenž si neuvědomuje manipulátorství a zkreslenou podobu reality, která je mu předkládána. Aktivní publikum je diametrálně odlišné od pasivního a má „schopnost této manipulaci odolávat a svobodně interpretovat mediální sdělení. [...] schopnost vybírat si mezi jednotlivými médii, tak i jejich obsahy a interpretacemi.“¹⁰⁴

3.1. První přístupy k aktivnímu publiku

Aktivita/pasivita publika je jedním ze základních způsobů, jak jej dělit. Toto dělení je datováno již do třicátých a čtyřicátých let dvacátého století, kdy se výzkumem pasivního publika zabývala frankfurtská škola, která se ale přiklonila k mediálnímu publiku jakožto k pasivní mase. Opravdovým přelomem v rámci aktivního publika se ovšem stala až studie autorské dvojice Paul Lazarsfeld a Elihu Katz, kteří napsali *The People's Choice* (1940), a následně *Personal Influence* (1955) autorů Paula Lazarsfelda, Bernarda Berelsona a Hazel Gaudetové. Tyto práce zkoumaly motivy voličů při volbách. „Na základě svých výzkumů dospěli k názoru, že se informace přicházející z masových médií nejprve dostávají k tzv. názorovým ‘vůdcům’ (*opinion leaders*), kteří pak informace o tom, co sami četli a slyšeli, šíří

¹⁰² JIRÁK, KÖPPLOVÁ, Masová média: s. 220.

¹⁰³ Barbora Köpplová s Janem Jirákem dále propojují tento pohled s behaviorální tradicí, ze které přímo vychází a kterou Hall v modelu kritizoval. Zjednodušeně se behaviorismus opírá o schéma reflexivního režimu, tedy určitá akce a na ni zákonitě navazující a předvídatelná reakce. Což znamená, že médium vyšle konkrétní sdělení, které má vyvolat předvídanou reakci. Pokud chce naopak médium tuto reakci zrušit, vyslané sdělení stáhne.

¹⁰⁴ REIFOVÁ, Slovník mediální komunikace: s. 197 – 198.

mezi těmi, s nimiž jsou v každodenním styku a na něž mají vliv. Tato hypotéza dostala název ‚dvoustupňový tok komunikace‘.¹⁰⁵

Princip této teorie je ten, že recipienti v rozhodování dávají přednost tomu, co si myslí pro ně výrazné osobnosti z jejich okolí, a podle toho rozklíčávají sdělení. „[...] jednotlivci, kteří si vytvořili vlastní stanovisko až v pozdějším období probíhající volební kampaně, i ti, kteří během volební kampaně změnili svůj názor, uváděli mnohem častěji, než ostatní voliči, že ke svému rozhodnutí dospěli v důsledku vlivu nějaké konkrétní osoby. [...] Navíc většina dotázaných uváděla, že se v průměru mnohem více účastnila rozhovorů o volbách, než by poslouchala volební projevy nebo pročítala novinové úvodníky.“¹⁰⁶ Z čehož vyplývá, že hlavním hybatelem, v případě *People's Choice* politických, ale i jiných změn je interpersonální kontakt, přičemž média mají podíl na rozhodnutí vedlejší, spíše pouze podpůrný. Což podle modelu *Kódování/Dekódování* rozhodně neplatí. Stuart Hall bere v potaz i další faktory, které studie Elihu Katze a Paula Lazarsfelda neuvádí, a přikládá jim mnohem větší vliv než interpersonálním vazbám. Jedná se hlavně o kulturní a politicko-ideologické faktory, které tvoří hegemonie. Ta s jejich pomocí „[...] definuje vnitřní horizont, univerzum možných významů celého pásma vztahů uvnitř společnosti nebo kultury [...],“¹⁰⁷ a následně tedy nepřímo ovlivňuje rozhodnutí recipientů. Dále je podle něj role médií v komunikaci zcela zásadní, což uvádí v části pojednávající o postoji vůči textu dominantně-hegemonickém a o profesionálním kódu, kde říká, že média mají funkci zajišťující reprodukci ideologie.¹⁰⁸

Právě absence četných dalších aspektů, které jedince také ovlivňují, je důvodem, proč se od dvoustupňového systému komunikace upustilo. Komunikace nemá pouze dva stupně, ale několik a je ve své podstatě komplexní. Nicméně teorie dvoustupňového toku komunikace je rozhodně důležitým přelomem, který předznamenal vývin několika dalších teorií, mezi nimiž je i Hallův model *Kódování/Dekódování*.

3.2. Teorie recepce

Jedním z dalších přístupů je teorie recepce¹⁰⁹ nebo též recepční estetika vznikající na konci šedesátých let dvacátého století současně v Německu a USA. První impuls tohoto pojetí byl u Hanse-Roberta Jausse, který patřil mezi hlavní přispěvatele recepční teorie. V roce 1969

¹⁰⁵ KATZ, Dvoustupňový tok komunikace: s. 81.

¹⁰⁶ KATZ, Dvoustupňový tok komunikace: s. 82.

¹⁰⁷ HALL, Kódování a dekodování: s. 56.

¹⁰⁸ HALL, Kódování a dekodování: s. 54.

¹⁰⁹ Pro tuto práci je recepční teorie relevantní zvláště tím, že je zde model *Kódování/Dekódování* často řazen a Stuart Hall je označován jako jeden z dalších vědců, kteří k recepční teorii přispěli.

svou esejí *Dějiny literatury jako výzva literární vědě* poukazuje na „vytvoření nového kánonu, jenž na druhé straně oproti klasicismu kladoucím důraz na tradice – předpokládá kritickou revizi, ne-li dokonce destrukci tradičního literárního kánonu.“¹¹⁰ Jeho pojetí literární vědy se od tradičního liší. Je pohledem konzumenta, čtenáře. „Zástupci recepční estetiky vystupovali proti těm konceptům, které zkoumaly literární text výhradně jako autonomní objekt s vlastní ontologií, a proto také při analýze takových uměleckých děl odmítaly brát ohled na textově vnější faktory, jako jsou autorský záměr či reakce čtenářů.“¹¹¹

Obecně je koncepce recepční teorie postavena na tom, že publikum není pasivní, ale odkrývá či popírá významy kteréhokoliv komunikátu podle svých zkušeností a svého individuálního kulturního backgroundu. Což znamená, že to, jak na něj text působí, je nejvýznamnějším faktorem, jelikož podle zastánců recepční teorie je literární text sítí apelových struktur, které se „kompletují až v interakci se čtenářem a v úplnosti vzniká jen v procesu konkretizace.“¹¹² Z čehož vyplývá, že význam sdělení není vnitřně spjatý se sdělením samotným, ale je vytvářen vztahem sdělení a jeho čtenáře, tedy že čtenář je ve sdělení předem obsažen. „V trojúhelníku autor, dílo a publikum není posledně jmenované jen pasivní částí, řetězem pouhých reakcí, ale samo o sobě opět dějnotvornou energií. Dějinný život literárního díla není myslitelný bez aktivního podílu jeho adresáta.“¹¹³ To znamená, že text vstupuje do dialogu se čtenářem a je jím zcela ovlivněn. Zde leží paralela s problematikou tří druhů čtení Stuarta Halla. Výsledné čtení vyslaného komunikátu zcela závisí na čtenáři samotném,¹¹⁴ ten si může vybrat ze tří¹¹⁵ postupů, jak jej přečíst – dominantně-hegemonické, vyjednané a opoziční čtení.

Nicméně každé literární dílo v sobě má obsaženu určitou strukturu, která pomáhá čtenáři číst dílo žádoucím způsobem – tzv. implikovaný čtenář, což je postoj, který musí reálný čtenář vůči komunikátu zaujmout, aby jej vůbec pochopil. Podle Wolfganga Isera je k tomu využíván systém nevyřčených míst a negací, které dohromady tvoří určitou osu.¹¹⁶ Koncepce implikovaného čtenáře je velmi podobná Hallově výše zmíněné vnitřní dominantní struktuře

¹¹⁰ JAUSS, *Dějiny literatury jako výzva literární vědě*: s. 9.

¹¹¹ ANTOR, *Recepční estetika*: s. 661.

¹¹² ANTOR, *Recepční estetika*: s. 661.

¹¹³ JAUSS, *Dějiny literatury jako výzva literární vědě*: s. 8.

¹¹⁴ Stejně pojetí, tedy že význam sdělení je ovlivňován čtenářem samotným, je ještě hlouběji rozebíráno ve studii Davida Morleyho *Nationwide Audience: Structure and Decoding* (1980), která na teorii *Kódování/Dekódování* přímo navázala. Morleyho práce spočívala v tom, že zkoumal, jaké charakteristiky mají respondenti využívající konkrétní druh čtení – opoziční, dominantně-hegemonní či vyjednané – společně.

¹¹⁵ Zde se Hall s recepční teorií rozchází, jelikož působí, jak podle recepční teorie text přečíst, je nekonečné množství dané interpretačními rámci jednotlivých čtenářů, jejich očekáváním, apod.

¹¹⁶ ISER, *Jak se dělá teorie*: s. 8.

sdělení,¹¹⁷ ale neodráží možnosti pochopení a vědomé odmítnutí nebo nepochopení kvůli vnějším podmínkám, tedy odlišným interpretačním rámcům, mezi které podle něj patří hlavně gender, příslušnost k sociální třídě a rasová či etnická náležitost.

3.3. Aktivní publikum podle Franka A. Bioccy

Jedním z pozdějších přístupů zaměřených na aktivní publikum je rozřazení aktivity do pěti kategorií podle Franka A. Bioccy¹¹⁸ v jeho studii *Opposing Conceptions of the Audience* (1988). Bioccyův text se snaží na aktivitu/pasivitu publika nazírat z množství odlišných úhlů a zkoumá nejenom charakter aktivity publika jako takové, ale se snaží také dojít k závěru, co přesně tento poměrně vágní termín znamená, kde leží kořeny této aktivity apod. Bioccy při vypracovávání své koncepce ale model *Kódování/Dekódování* nejmenuje a neuvádí ani žádnou z ostatních Hallových prací. Vzhledem k tomu, že se mezi oběma texty objevují podobnosti a konkrétní shody, každý z Bioccyových pěti druhů aktivity bude v této podkapitole prozkoumán právě optikou Hallova modelu *Kódování/Dekódování*.

Prvním bodem Bioccyova pojetí je selektivita. Lidé si vybírají mezi jednotlivými pořady, stanicemi, moderátory aj. Bioccy k vysvětlení užívá připodobnění k trychtýři. Z množství médií, programů a obsahů si recipient vybírá ty, které projdou přes zužující se hrdlo, a ty na něj následně budou mít účinky, tzv. selective exposure.¹¹⁹ Problematika Bioccyovy selektivity má shodné znaky s Hallovým čtením v domluveném kódu, ve kterém je také silně patrná recipientova selektivita. Ta ovšem funguje na mnohem nižší úrovni. Recipient si nevybírá mezi sděleními nebo médii, ale mezi částmi konkrétního komunikátu. Vybírá si, které na sebe nechá působit, tedy kdy se podvolí dominantnímu kódu, a které naopak odmítne, respektive si je pro svou potřebu změní tak, aby vyhovovaly jeho vlastním podmínkám. Hladina selektivity je ale kolísavá v průběhu sledování média. Jan Jiráček a Barbora Köpplová zmiňují paradox, že čím více času divák s médiem stráví, tím méně si vybírá a naopak.¹²⁰ Pokud bychom se pokusili tuto větu vyložit Hallovými slovy, mohlo by to znamenat, že čím více času recipient před televizí stráví, tím více na něj působí ideologické a hegemonické taktiky, tudíž je čím dál tím více ovlivněn úhlem pohledu vládnoucí skupiny. Schopnost recipienta identifikovat dominantní strukturu ve sdělení je tím následně snižena.

¹¹⁷ HALL, Kódování a dekodování: s. 53.

¹¹⁸ Americký vědec a člen katedry Communication arts and science Michiganské univerzity zabývající se masovou komunikací s přihlédnutím k psychologii.

¹¹⁹ BIOCCA, *Opposing Conceptions of the Audience* [online]: s. 53.

¹²⁰ JIRÁK, KÖPPOVÁ, Masová média: s. 229.

Další oblastí je zkušenost a potřeba, která víceméně koresponduje s teorií užití a gratifikace.¹²¹ Frank A. Biocca to označuje jako utilitarianismus. „Člen publika je ztělesněním sobeckého konzumenta. Za čirou selektivnost, která v některých příkladech implikuje určitou defenzivu na straně publika, utilitářský koncept publika předkládá určitou hodnotu racionální volby za účelem naplnění individuálních motivů a potřeb.“¹²² Modelově to funguje tak, že jedinec má určitá očekávání od konkrétního média, popřípadě určité potřeby, které chce naplnit. Podle těchto očekávání a potřeb si vybere, které médium bude konzumovat, protože každé z médií nabízí odlišné produkty, jež naplňují rozdílné potřeby. S modelem *Kódování/Dekódování* má společnou nejen aktivitu, ale i předpoklad odlišných interpretačních rámců publika, které zapříčiňují konzumování množství různých typů programů a médií. V tomto bodě Frank A. Biocca se Stuartem Hallem zcela nekoresponduje, jelikož nezmiňuje ideologickou podmíněnost těchto potřeb. Sociokulturní kontext je determinován vládnoucí třídou, z čehož vyplývá, že potřeby této třídy jsou následně i potřebami ostatních členů společnosti. Tedy že sociokulturní prostor, ve kterém jedinci žijí, silně ovlivňuje jejich čtení komunikátu.

Záměr publika, intencionalita, je další oblastí a právě ten koresponduje s Hallovým dohodnutým, ale i opozičním kódem. Frank A. Biocca hovoří o intencionalitě jako o schématickém zpracování a strukturování přichozí informace. Toto zpracování „má jasný vtisk motivací, charakterů a individuálních kognitivních zpracovávacích struktur členů publika.“¹²³ V rámci vyjednaného kódu bylo řečeno, že si recipient obecné pravdy vztahuje na svou vlastní situaci a prostředí, tedy na svou vlastní představu reality. Proto se rozhoduje na bázi lokálnější, nikoliv obecné, která je obvykle médiu předkládána. Dále se recipientovy představy o světě mohou lišit od obrazu světa, který mu předkládá hegemonie či ideologie, a proto se rozhodne nabízeným výkladům nevěřit, tedy zaujme opoziční postoj k textu.

Publikum a jeho odolnost vůči ovlivnění. „Tato aktivita je někdy líčena jako podvratná zprostředkovaným cílům a záměrům.“¹²⁴ Zde Frank A. Biocca navazuje na Hallovo opoziční čtení textu, tedy na schopnost publika odkrývat ideologickou zkreslenost komunikátů a následně i možnost se těmto zabarveným výkladům bránit.

¹²¹ Teorie užití a gratifikace se datuje do čtyřicátých let minulého století a mezi své stoupence počítá Herta Herzogovou, Bernarda Berelona a Elihu Katze. V důsledku se jedná o zkoumání motivací a chování jednotlivých členů publik a zkoumání jejich užívání a výběru konkrétních médií podle psychologických a sociálních odlišností, přičemž to vše s přihlédnutím k nejdůležitější části, a to k uspokojení individuálních potřeb jedince.

¹²² BIOCCA, *Opposing Conceptions of the Audience* [online]: s. 53. (překlad Adéla Kelnarová)

¹²³ BIOCCA, *Opposing Conceptions of the Audience* [online]: s. 53. (překlad Adéla Kelnarová)

¹²⁴ BIOCCA, *Opposing Conceptions of the Audience* [online]: s. 54. (překlad Adéla Kelnarová)

Začlenění publika do komunikace je charakteristikou poslední. Tato oblast popisuje nejvyšší možnou míru aktivity, kterou může recipient vzhledem ke komunikátu vyprodukovat. Dá se usuzovat, že má o informaci obsažené v textu již ucelenou představu, popřípadě má jednotlivé komunikáty či média nějakým způsobem kategorizovány. Pokud sdělení čte, je k němu kritický a k závěrům dochází samostatně. Frank A. Biocca v problematice začlenění hovoří o jeho dvou druzích, o citovém vzrušení a o úrovni vědomé organizace a struktury informace. Termín aktivní začlenění dále označuje tzv. behaviorální manifestace¹²⁵ začlenění se do komunikace, které vykazují velmi vysokou a zřetelnou míru začlenění.¹²⁶ To vše znamená, že publikum je aktivní nejenom vůči jednotlivým komunikátům, ale vůči mediální komunikaci celkově. Podle toho, jaké informace recipient potřebuje a chce, si vybírá programy či stanice. Tyto pořady i média má rozřazeny do subjektivních kategorií podle hodnot a obsahu, které jim přisuzuje, což znamená, že média a jejich produkty rozlišuje. V Hallově strategiích čtení se taktéž pracuje s výběrem. Jeho čtenář může také pracovat s komunikací jako celkem, ale také pouze s konkrétním komunikátem. Tedy může například veškerou komunikaci média rozklíčovat v opozičním čtení nebo druh čtení měnit podle konkrétních komunikátů. Ty ale nekategorizuje a netvoří si svůj vlastní systém, podle něhož se v jednotlivých pořadech a médiích orientuje.

3.4. Současné otázky aktivního publika

Co se týče definování aktivity publika, existují určité nesnáze, které se stále v rámci mediálních a kulturních studií řeší a na něž prozatím neexistuje konzistentní odpověď. Irena Reifová zmiňuje jen některé z nich a tato práce se je pokusí zodpovědět s optikou Hallova modelu *Kódování/Dekódování*.

„Kdo je to aktivní divák? Musí být permanentně soustředěný? Jde spíše o jeho originalitu či kreativitu při interpretaci mediálních sdělení, nebo jen víceméně mechanickou schopnost zařazovat sdělení do již předem vytvořených mentálních struktur či vzorců. Jde o jednání víceméně mechanicky spjaté se sociálním světem, či jednání ovládané racionalitou individuálních prostředků a cílů?“¹²⁷

¹²⁵ Frank A. Biocca udává příklad „mluvení na televizi“.

¹²⁶ BIOCCA, *Opposing Conceptions of the Audience* [online]: s. 53.

¹²⁷ REIFOVÁ, *Slovník mediální komunikace*: s. 198.

Kreativní divák je ten, který užívá dekodování v dohodnutém nebo nejlépe opozičním kódu, právě tam je totiž jeho aktivita nejvyšší, protože o obsahu sdělení přemýšlí, anebo dokonce i „čte mezi řádky,“ a tak odkrývá ideologické zabarvení komunikátu.

Pokud se objeví určitá nesoustředěnost, mohla by nastat situace, že se nenaplní každá ze čtyř fází čtyřstupňového modelu komunikace, celá smyčka se tak přeruší a úspěšná komunikace neproběhne, z čehož vyplývá, že permanentní soustředěnost je velmi důležitá, ne-li žádoucí, pokud má dojít k úspěšné komunikaci.

Otázka, zda jde spíše o kreativitu či mechanickou schopnost zařazovat, by měla být vzhledem k Hallovu zkoumanému modelu položena odlišně: Kdy jde o originální interpretaci a kdy jde o mechanickou činnost? Přičemž první část věty odkazuje k opozičnímu čtení, jež po čtenáři vyžaduje schopnost rozpoznávání orientátorů přítomných ve sdělení spolu s následným obcházením těchto struktur, a druhá ke čtení dominantnímu vedenému mechanicky podle těchto orientátorů.

Stejně tak další otázka: Kdy je jednání mechanicky spjaté se sociálním světem a kdy je ovládané individuálními potřebami a cíli? Přičemž první část odkazuje k preferovanému čtení, a tedy postupování podle vepsané dominantní struktury sdělení. Druhá část se vztahuje k dohodnutému kódu, kdy čtenář modifikuje obsah sdělení podle svého vlastního okolí, a popřípadě i k opozičnímu čtení, kde může být jedním z individuálních cílů i svržení stávajícího systému.

Závěr

Hallův model je obvykle v sekundárních pramenech popisován zjednodušeným, a proto také nekompletním způsobem. Seznamují s hrubým mechanismem modelu a se strategiemi čtenářů sdělení vůči textu, ale nepříliš hovoří o zaměření studie výhradně na televizi, o čtyřech stupních komunikace, o nutné orientaci v sémiotice, a také často jen náznakově pracují s ideologickým rozměrem teorie. Cílem této bakalářské práce proto bylo proniknout do hlubších struktur modelu *Kódování/Dekódování* Stuarta Halla z roku 1980, konkrétně prozkoumat spojení tohoto modelu s ostatními teoriemi, které jsou pokládány za jeho inspirace a zdroje. Hlavní otázkou je tedy vliv různých teorií na konkrétní aspekty modelu. Tato práce se snažila prokázat spjitost Hallova modelu *Kódování/Dekódování* s tezemi Franka Parkina, Antonia Gramsciho, Louise Althussera a následně také Franka A. Bioccy, v jeho případě se však jednalo spíše o prokázání významu Hallova modelu v otázce aktivity publika. Tato práce uvedla konkrétní příklady propojení těchto teorií, a pokud se určité části neshodovaly, pokusila se je vysvětlit právě mechanismem Hallovy teorie.

Po porovnávání vyvstalo několik překvapujících zjištění. Například Hallovo nepřesné užívání pojmů ideologie a hegemonie. Hall nebyl v práci s koncepty Althussera a Gramsciho zcela důsledným. Text *Kódování/Dekódování* pojímá toto téma rozdělení moci spíše obecně, pocitově a nadržuje se pevně hranic zmíněných teorií. Obě pojetí, hegemonii a ideologii, užívá nepravidelně a volně je v průběhu textu zaměňuje, ovšem hranice mezi těmito koncepty je spíše nezřetelná a Hall ponejvíce pracoval s rysem, jež mají oba tyto koncepty společný – funkce médií jakožto ideologických státních aparátů (Althusser) a médií jakožto součástí institucionálního pilíře propojujícím jedince s pilířem ideologickým (Gramsci).

Dalším zjištěním bylo, že změna lineárního modelu komunikace v cirkulativní v Hallově případě souvisí nejenom s publikem, ale také s hegemonií samotnou, jelikož ta se neustále mění tak, aby odpovídala očekávání společnosti. Výsledná podoba modelu komunikace tedy nebude smyčka, ale spíše jakási spirála měnící se právě podle hegemonie.

Poté se práce zaměřila na problematiku aktivity publika. Jan Jiráček a Barbora Köppllová uvedli, že Frank Biocca a Stuart Hall vycházeli při svém zkoumání aktivního publika ze shodné myšlenky.¹²⁸ Zajímavým zjištěním ovšem bylo, že Biocca ve své studii žádnou z prací Stuarta Halla jako zdroj nepoužil. Z tohoto důvodu se tato práce pokusila identifikovat shodné rysy obou teorií a částí, které se lišily, se pokusila vysvětlit a pochopit právě optikou teorie *Kódování/Dekódování*.

¹²⁸ JIRÁK, KÖPPLOVÁ, Masová média: s. 229.

Tato práce ovšem měla i svá úskalí. Například nedostupnost textů, které vyšly pouze v rámci birminghamské či leicesterské školy a pro širší veřejnost nebyly publikovány, mezi něž patří i *Preferred Reading* od Alana O'Shea, které hovoří do hloubky o problematice preferovaného čtení, tedy o jednom z nejvýraznějších prvků Hallovy teorie a na který Hall přímo odkazuje. Nicméně vzhledem k tomu, že se ve své studii *Kódování/Dekódování* problematice preferovaného čtení Hall věnuje, zvláště v části pojednávající o druzích čtení, a také díky množství sekundární literatury¹²⁹, byl tento nedostatek minimalizován.

Celý text Hallovy studie *Kódování/Dekódování* pracuje s konkrétním typem média a kanálu – s televizí. Mechanismus, který Hall ve zkoumané práci nastínil, lze však aplikovat i na ostatní druhy médií, z tohoto důvodu text podrobněji nezkoumal problematiku televize. Nicméně příklady uvedené ve zkoumaném textu jsou velmi konkrétní a i celkové množství zdrojů odkazujících k televizi a vysílání je v porovnání k ostatním pramenům poměrně výrazné. Proto by se mohlo další rozvíjení tématu zaměřit právě na tuto tematiku. Další možnou variantou rozvíjení tématu je porovnání změn mezi prvním textem vydaným roku 1973 a druhým přepracovaným vydáním.

¹²⁹ Ecův *Lector in fabula*, *Slovník mediální komunikace* Ireny Reifové a také Althusserův *Lenin a Philosophy*.

Seznam zkratk

CCCS – Centre for Contemporary Cultural Studies (Centrum pro studium současné kultury v Birminghamu)

CSS – Department of Cultural Studies and Sociology (Katedra kulturních studií a sociologie Univerzity v Birminghamu)

RAE – Research Assessment Exercise (Průzkum hodnotného uplatnění)

Použitá literatura

ANTOR, Heinz. Recepční estetika. In NÜNNING, Angsar, et al. *Lexikon teorie literatury a kultury*. 1. vyd. Brno : Host, 2006. s. 661 – 663. ISBN 80-7294-170-4.

BARTHES, Roland. *Nulový stupeň rukopisu - Základy sémiologie*. 1. vyd. Praha : Československý spisovatel, 1967. 145 s.

BARKER, Chris. *Slovník kulturních studií*. 1. vyd. Praha : Portál, 2006. 208 s. ISBN 80-7367-099-2.

ECO, Umberto. *Lector in Fabula : Role čtenáře aneb Interpretační kooperace v narativních textech*. 1. vyd. Praha : Academia, 2010. 292 s. ISBN 978-80-200-1828-1.

EDWARDS, Tim. *Kulturní teorie*. 1. vyd. Praha : Portál, 2010. s. 368. ISBN 978-80-7367-685-8.

GRAMSCI, Antonio. *Poznámky o Machiavellim, politice a moderním státu*. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1970. 404 s. ISBN 66/508-21-8.6.

HALL, Stuart. Kódování a dekodování. In *Teorie vědy 2005*, roč. 27, č. 2, s. 41–59. ISSN 1210-0250.

JAUSS, Hans Robert. Dějiny literatury jako výzva literární vědě. In SEDMIHORSKÝ, Miloš, et al. *Čtenář jako výzva : Výbor z prací kostnické školy recepční estetiky*. 1. vyd. Brno : Host, 2001. s. 340. ISBN 80-86055-92-2.

JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara. *Masová média*. 1. vyd. Praha : Portál, 2009. 416 s. ISBN 978-80-7367-466-3.

KATZ, Elihu. Dvoustupňový tok komunikace : nejnovější zpráva o hypotéze. In JIRÁK, Jiří; ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Politická komunikace a média*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2000. s. 80 – 98. ISBN 80-246-0182-6.

KELLNER, Douglas. *Critical Studies and Social Theory : A Critical Invention*. In RITZER, George; SMART, Barry. *Handbook of Social Theory*. 1 edit. London : Sage, 2001. s. 395-409. ISBN 0-7619-5840-1.

MCROBBIE, Angela. *Aktuální témata kulturních studií*. 1. vyd. Praha : Portál, 2006. 240 s. ISBN 80-7367-156-5.

MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 2. vyd. Praha : Portál, 2002. 448 s. ISBN 80-7178-714-0.

PARKIN, Frank. *Class Inequality and Political Order : Social Stratification in Capitalist and Communist Societies*. 1. ed. New York : Praeger Publishers, 1971. 205 s. ISBN 0-261-63220-5.

REIFOVÁ, Irena, et al. *Slovník mediální komunikace*. 1. vyd. Praha : Portál, 2004. 328 s. ISBN 80-7178-926-7.

VAN DIJK, Teun. *Ideology : a multidisciplinary approach*. 1. ed. London : Sage, 1998. 374 s. ISBN 0 7619 5654 9.

WALTON, David. *Introducing Cultural Studies : Learning Through Practice*. 1. ed. London : Sage, 2007. 323 s. ISBN 978-4124-1894-7.

Internetové zdroje

ALTHUSSER, Louis. *Lenin and Philosophy and Other Essays* [online]. London : Monthly Review Press, 1971 [cit. 2011-03-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.marxists.org/reference/archive/althusser/1970/ideology.htm>>.

BIOCCA, Frank Armand. *Opposing Conceptions of the Audience: The Active and Passive Hemispheres of Mass Communication Theory*. In ANDERSON, J. *Communication Yearbook 11* [online]. London : Sage, 1988 [cit. 2011-04-29]. Dostupné z WWW: <<http://www.mindlab.org/images/d/DOC1030.pdf>>.

CURTIS, Polly. Birmingham's cultural studies department given the chop. *The Guardian* [online]. 2002, [cit. 2011-01-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.guardian.co.uk/education/2002/jun/27/highereducation.socialsciences>>.

GROSSBERG, Lawrence. *Bringing It All Home : Essays On Cultural Studies* [online]. Durham : Duke University Press, 1997 [cit. 2011-03-05]. Where Is the "America" in American Cultural Studies?. Dostupné z WWW: <http://books.google.cz/books?id=UuqxwEni0YwC&printsec=frontcover&dq=lawrence+grossberg+bringing+it+all+back+home&source=bl&ots=NKn-kAiFDr&sig=qkFGg2Nb3TN00fPLSxcUJPv6QI0&hl=cs&ei=9v9xTejDC8zysgaH1JSEDg&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CBcQ6AEwAA#v=onepage&q=american&f=false>.

HALL, Stuart. *Ethnicity : Identity and Difference*. In KING, Anthony D. *Culture, Globalization and the World-System : Contemporary Conditions for the Representation of Identity* [online]. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1997 [cit. 2011-01-20]. Dostupné z WWW: <<https://pantherfile.uwm.edu/wash/www/102/stuarthall.htm#2>>.

Media, Interface, and Network Design Labs [online]. c2005 - 2008 [cit. 2011-05-06]. Frank Biocca. Dostupné z WWW: <<http://www.mindlab.org/cgi-bin/people.pl?id=4>>.

PROCTER, James. *Stuart Hall*. New York : Routledge, 2004. Dostupné z WWW: <http://books.google.cz/books?id=ucVVpDZ7fiAC&printsec=frontcover&dq=stuart+hall&hl=cs&ei=WGA0TcDVDI_r4gbMo-DhCg&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=5&ved=0CD8Q6AEwBA#v=onepage&q&f=false>.

Sociology at Birmingham - University of Birmingham [online]. 2010 [cit. 2011-01-17]. Staff Profiles. Dostupné z WWW: <<http://www.sociology.bham.ac.uk/staff/#academic>>.

University guide 2011: Sociology : The study of human societies and how they interact. *The Guardian* [online]. 8th June 2010, [cit. 2011-01-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.guardian.co.uk/education/table/2010/jun/04/university-guide-sociology>>.

Použitá schémata

Schéma 1: Model Kódování/Dekódování, str. 13.